

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

МЕНЕДЖМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Навчально-методичний комплекс з дисципліни

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра,
за освітньою програмою «Менеджмент і бізнес-адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2020

Менеджмент регіонального розвитку: навчально-методичний комплекс з дисципліни [Електронний ресурс]: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К.О. Кузнєцова, І.М. Манаєнко. – Електронні текстові дані (1 файл: _____ Мбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. – 81 с. (3,7 д.а.).

Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол №10 від 18.06.2020 р.) за поданням Вченої ради факультету менеджменту та маркетингу (протокол №9 від 25.05.2020 р.)

Електронне мережне навчальне видання

МЕНЕДЖМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Навчально-методичний комплекс з дисципліни

Укладачі: *Кузнєцова Катерина Олександрівна, канд. екон. наук*
Манаєнко Ірина Миколаївна, канд. екон. наук

Відповідальний редактор: *Дунська А. Р., д-р екон. наук, доц.*

Рецензенти: *Тульчинська С.О., д-р екон. наук., проф., КПІ ім. Ігоря Сікорського,*
Гальперіна Л. П., канд. екон. наук., проф., ДВНЗ «Київський національний економічний університет».

Сучасна система господарювання України зумовлює необхідність використання всіх факторів економічного зростання. Зокрема, переваг раціонального розміщення продуктивних сил, поділу праці, спеціалізації виробництва, підвищення інвестиційного клімату регіонів, які в сукупності формують потужну базу становлення то розвитку господарського комплексу країни. Все це вимагає набуття основних знань із дисципліни «Менеджмент регіонального розвитку» з метою стабілізації економіки України.

У навчальному посібнику наводяться основні методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Менеджмент регіонального розвитку» на практичних заняттях та до виконання реферату як індивідуального завдання для полегшення сприйняття інформації студентами та системності викладання. За своїм змістом навчальний посібник відповідає програмі навчальної дисципліни «Менеджмент регіонального розвитку». Розраховано на студентів економічних та управлінських спеціальностей вищих навчальних закладів.

© К.О Кузнєцова, І.М. Манаєнко, 2020
© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ	7
II. ТИПОВА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ	8
III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	11
IV. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	35
V.1. Питання і завдання для самостійного опрацювання тем дисципліни	35
V.2. Тестові завдання і задачі для самостійної перевірки знань	38
V. ТЕМАТИКА ТА ВИМОГИ ДО ОФРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ	43
VI. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ	57
VII. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	60
VIII. ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК	63

ВСТУП

Дисципліна «Менеджмент регіонального розвитку» є складовою єдиної економічної науки і фундаментальної підготовки економістів та менеджерів, а також передумовою забезпечення цілісного розуміння і сприйняття процесів національного та світового господарства.

Дисципліна «Менеджмент регіонального розвитку» дає необхідну сукупність теоретичних знань і практичних навичок для ефективного здійснення функцій планування і управління всіх економічних структур на макро- та мікрорівні.

Дисципліна належить до циклу фундаментальних дисциплін в структурно-логічній схемі освітньо-професійної підготовки фахівців за спеціальністю 073 «Менеджмент», освітньою програмою «Менеджмент і бізнес-адміністрування» і має важливе значення в підготовці спеціалістів даного напрямку.

Міждисциплінарні зв'язки. В перелік дисциплін, які забезпечують її вивчення входять всі дисципліни фундаментального циклу, зокрема, «Основи економічної теорії», «Макроекономіка», «Мікроекономіка», а в перелік дисциплін, яких вона забезпечує, - прикладні дисципліни освітньо-професійної програми і навчального плану, зокрема, «Основи менеджменту», «Системи технологій».

Метою дисципліни є формування у студентів:

здатностей:

– ЗК9 – вчитися і оволодівати сучасними знаннями, зокрема, щодо теоретичних і практичних засад менеджменту регіонального розвитку;

фахових компетенцій:

– ФК7 – здатність обирати та використовувати сучасний інструментарій менеджменту, зокрема, при вивченні закономірностей та управлінні розміщенням продуктивних сил України та їх територіальною організацією;

– ФК11 – Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління, а саме управління регіонами як суб'єктами господарювання, їх соціальним, економічним та екологічним розвитком;

Основні завдання. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після засвоєння навчальної дисципліни студенти мають продемонструвати такі результати навчання:

знання:

– ЗН2 – теорії, методів і функцій менеджменту, сучасних концепцій лідерства, у тому числі підходів до управління промисловими підприємствами, зокрема, при дослідженні галузевої та територіальної структури народного господарства та методів обґрунтування розміщення виробництва та інвестицій;

– ЗН4 – методів менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації, зокрема, економічних методів для складання економічних планів діяльності регіонів як суб'єктів господарювання;

– ЗН5 – дієвих інструментів мотивування персоналу організації, зокрема, дослідження «теорії потреб» та її впливу на трудовий потенціал регіону та розвиток продуктивних сил;

уміння:

– УМ2 – описувати зміст функціональних сфер діяльності організації, у тому числі функціональних галузей бізнесу у сфері управління промисловими підприємствами, зокрема, при оцінюванні природно-ресурсного потенціалу України та міжгалузевих промислових комплексів;

– УМ5 – демонструвати навички аналізу ситуації та здійснення комунікації у різних сферах діяльності організації, у тому числі у сфері управління та бізнес-адміністрування різних напрямів діяльності промислових підприємств, зокрема, щодо розміщення, проблеми та перспективи розвитку галузевих комплексів регіонів країни та їх структурних елементів;

– УМ6 – оцінювати правові, соціальні та економічні наслідки функціонування організації, у тому числі у сфері управління та адміністрування промислових підприємств, зокрема, в контексті економічного районування країни та дослідження основних умов та напрямів активізації діяльності промислових підприємств України;

– УМ7 – спілкуватися в усній та письмовій формі державною та іноземною мовами, в тому числі використовувати спеціальну термінологію управління та адміністрування промислових підприємств, зокрема, при експертному оцінюванні конкурентних позицій регіонів у міжнародному ринковому середовищі та розробленні окремих аспектів державної регіональної економічної політики;

– УМ9 – демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним, зокрема, при аналізі факторів розташування виробництв та визначенні динаміки обсягів виробництва за головними галузями та товарними групами, розробленні перспективних напрямів іноземного інвестування економіки України та здійсненні економічного співробітництва.

Предметом дисципліни «Менеджмент регіонального розвитку» є вивчення економічних категорій, закономірностей розвитку, основних принципів та форм організації регіональних економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання на загальнодержавному, міжрегіональному та регіональному рівнях.

Об'єктом вивчення «Менеджмент регіонального розвитку» є національний господарський комплекс як закономірна сукупність регіональних господарських систем в умовах повноцінного входження до світового економічного простору.

Методичні рекомендації розроблені для допомоги студентам в засвоєнні необхідних теоретичних знань з дисципліни, а також на формування студентами власного світогляду щодо процесів, які відбуваються щоденно у цій важливій сфері людського буття, а також обумовлює підвищення фахових знань.

І. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

<i>Назви розділів, тем</i>	<i>Розподіл за видами занять</i>			
	<i>Всього</i>	<i>Лекції</i>	<i>Практичні і заняття</i>	<i>СРС</i>
1. Теоретичні основи менеджменту регіонального розвитку	12	4	2	6
2. Основні поняття менеджменту регіонального розвитку. Основні теорії регіонального розвитку	10	2	2	6
3.Форми розміщення й територіальної організації продуктивних сил регіону	10	4	2	4
4. Природно-ресурсний потенціал в системі менеджменту регіонального розвитку	11	4	2	5
5. Трудоресурсний потенціал в системі менеджменту регіонального розвитку	11	4	2	5
6. Виробничий комплекс України: регіональні особливості	19	4	10	5
7. Економічне районування України як передумова регіонального управління	17	4	8	5
8. Розвиток регіонів в конкурентному ринковому середовищі	9	3	2	4
9. Теоретичні основи державного регіонального економічного управління	9	3	2	4
10. Зовнішньоекономічні зв'язки України	11	4	2	5
Модульна контрольна робота	6	-	2	4
Написання реферату	10	-	-	10
Підготовка до екзамену	30	-	-	30
<i>Всього годин</i>	165	36	36	93

II. ТИПОВА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Теоретичні основи менеджменту регіонального розвитку

Предмет і об'єкт курсу. Місце і роль менеджменту регіонального розвитку (МРР) в системі наук. Принципи і методи дослідження в МРР. Основні проблеми, які вона досліджує. Продуктивні сили як невід'ємна складова розвитку економіки регіонів. Принципи та фактори розміщення продуктивних сил. Глобалізація та регіоналізація як світова закономірність розвитку економіки регіонів.

Тема 2. Основні поняття менеджменту регіонального розвитку. Основні теорії регіонального розвитку

Характеристика одиниць суспільного простору. Співвідношення і взаємозв'язок понять „територія” і „регіон”. Властивості регіону як системи. Основні складові єдиного економічного простору країни. Характеристика теорій регіонального розвитку. Аналіз сучасних концепцій розвитку регіонів.

Тема 3. Форми розміщення й територіальної організації продуктивних сил регіону

Територіальна організація та структура продуктивних сил. Зміст і складові територіальної структури господарства. Територіальний поділ праці та його вплив на структуру господарства. Різновиди територіального поділу праці. Коефіцієнти спеціалізації, локалізації, міжрайонної товарності, душеві показники тощо. Територіально-виробничі і портово-промислові комплекси. Типи територіально-виробничих комплексів залежно від набору функцій. Основні типи порто-промислових комплексів. Нові форми регіонального розвитку продуктивних сил: спеціальні економічні зони, спільні підприємства, технопарки та технополіси, регіональні ринки тощо.

Тема 4. Природно-ресурсний потенціал в системі менеджменту регіонального розвитку

Сутність та структура природно-ресурсного потенціалу України. Оцінка природних ресурсів. Характеристика та економічна оцінка сировинних і паливно-енергетичних ресурсів. Вплив природно-ресурсного потенціалу на спеціалізацію і територіальну організацію економіки України. Ресурсозабезпечення як головний напрям використання природно-ресурсного потенціалу України.

Тема 5. Трудоресурсний потенціал в системі менеджменту регіонального розвитку

Роль народонаселення у розвитку продуктивних сил та територіальній організації економіки. Динаміка чисельності населення України та його розподіл за віковими групами. Основні показники відтворення населення України. Міграція населення та її види. Урбанізація: сутність і сучасні особливості, проблеми довкілля. Трудові ресурси України: структура і розподіл за видами зайнятості та галузями економіки.

Тема 6. Виробничий комплекс України: регіональні особливості

Міжгалузеві промислові комплекси як основа функціональної структури народного господарства України. Промисловість як фактор, що визначає територіальну організацію господарства. Значення галузей, що виробляють предмети споживання непродовольчого характеру. Пріоритетність розвитку виробництва та підвищення якості товарів і насичення ними ринку країни. Галузева структура промислового комплексу України. Міжгалузеві комплекси та регіональні особливості їх розміщення та розвитку. Особливості розміщення, проблеми та перспективи розвитку паливно-енергетичного, металургійного, машинобудівного, агропромислового, соціального, транспортного, будівельного, нафтохімічного та лісопромислового комплексів.

Тема 7. Економічне районування України як передумова регіонального управління

Економічне районування як метод регулювання територіальної організації виробництва. Сутність поняття «економічний район». Головні ознаки району. Типи економічних районів. Практичне значення економічного районування. Особливості районування. Сучасне мезорайонування України. Диференціація територій за рівнем та комплексністю розвитку продуктивних сил. Збільшення внеску кожного регіону в розвиток народного господарства республіки. Принципи економічного районування. Економічні райони України: Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Столичний, Причорноморський, Подільський, Центральний та Волинський. Основні чинники соціально-економічного розвитку даних районів. Проблеми і перспективи розвитку економічних районів України.

Тема 8. Розвиток регіонів в конкурентному ринковому середовищі

Напрями зміцнення конкурентних позицій регіональних систем. Обмеження та негативні фактори в формуванні конкурентоспроможності регіону. Найважливіші конкурентні позиції у взаємодії регіонів. Експертна оцінка конкурентних позицій регіонів. Інвестиційна привабливість регіонів. Депресивні регіони.

Тема 9. Теоретичні основи державного регіонального економічного управління

Державна регіональна політика як складова і невід'ємна частина загальних соціально-економічних перетворень. Основні напрями державної регіональної економічної політики. Об'єкти та суб'єкти державної регіональної політики. Цілі державної регіональної економічної політики. Завдання державної регіональної політики у сферах економічній, соціальній, екологічній. Забезпечення комплексності та раціональної структури господарства регіонів. Механізм реалізації державної регіональної економічної політики. Складові елементи механізму реалізації державної регіональної економічної політики: законодавчо-нормативна база, бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку, прогнозування, планування і програмування, вільні економічні зони, міжрегіональне і прикордонне співробітництво.

Тема 10. Зовнішньоекономічні зв'язки України

Сутність і значення міжнародного поділу праці у формування зовнішньоекономічних зв'язків. Основні форми економічного співробітництва країн світу. Зовнішньоекономічні зв'язки та співробітництво України з країнами СНД та іншими державами світу. Обсяги і напрями іноземного інвестування економіки України. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. Експортний потенціал України та її регіонів.

III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Основні завдання циклу практичних занять – засвоїти теоретичні та практичні основи управління й організації міжнародної діяльності, набути відповідних навиків практичної діяльності в цій галузі та сформувати у студентів реальні знання про організаційно-економічне забезпечення та регулювання міжнародної діяльності підприємств різних форм власності і галузей.

При підготовці до практичних занять потрібно передусім прочитати конспект лекцій з відповідних тем, вивчити понятійний апарат і осягнути логіку навчального матеріалу. Потім доцільно скористатися методичними порадами до відповідної теми. Нарешті, якщо деякі питання залишилися незрозумілими, звернутися до літературних джерел, рекомендованих у цьому розділі.

При проведенні практичних занять використовуються такі основні форми визначення знань студентів: опитування з метою контролю рівня засвоєння теоретичного матеріалу, розв'язання задач за окремими темами курсу з метою перевірки вміння застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, та кейс-метод для тренування і розвитку фахових управлінських здібностей у студентів. По окремим практичним заняттям наведені основні питання для обговорення.

Практичні завдання виконуються колективно, у малих групах або індивідуально. Частина завдання може виконуватись на самостійній підготовці. Наприкінці виконання завдання проводиться перевірка роботи та підведення підсумків з виставленням відповідної оцінки.

Програмою дисципліни «Менеджмент регіонального розвитку» передбачається наступна тематика практичних занять.

Практичне заняття №1

Тема: Теоретичні основи менеджменту регіонального розвитку

Зміст заняття:

1. Поняття “розміщення продуктивних сил”, “економічний закон”, “закономірність”, їх об'єктивний характер.
2. Закономірності розміщення продуктивних сил як форма прояву основних економічних законів. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
3. Найважливіші принципи розміщення суспільного виробництва.

4. Умови і фактори, що впливають на розміщення продуктивних сил.
5. Методи і проблеми дослідження та вивчення продуктивних сил регіону.

Методичні поради до проведення заняття

Проведення заняття слід розпочати з розгляду понятійного апарату дисципліни: сутність економічних категорій - "продуктивні сили", "принципи розміщення продуктивних сил". Важливим є формування у студентів розуміння сутності закономірностей і принципів, умов та факторів розвитку і розміщення продуктивних сил. Задачі раціонального розміщення продуктивних сил в період становлення ринкового господарства. Важливим є дослідження методологічних основ, методів і прийомів дослідження і вивчення продуктивних сил регіонів. Необхідно розглянути предмет, задачі курсу "Менеджмент регіонального розвитку". Бажано ознайомити студентів із коротким змістом курсу, особливостями його вивчення в умовах формування ринкових відносин.

Контрольні запитання та завдання:

1. Розкрийте суть поняття «Менеджмент регіонального розвитку».
2. Перелічіть та коротко охарактеризуйте методи дослідження в регіональній економіці.
3. Дайте визначення поняттю «продуктивні сили», назвіть їх елементи.
4. Поясніть сутність та відмінності між поняттями «економічний закон» та «закономірність».
5. Охарактеризуйте основні закономірності розміщення продуктивних сил.
6. Поясніть найважливіші принципи розміщення суспільного виробництва.
7. Охарактеризуйте фактори, що впливають на розміщення продуктивних сил.
8. Випишіть визначення регіону, що трактувало різними авторами

Таблиця 1.1 - Теоретичні трактування поняття «регіон»

№	Дослідження	Визначення
1	Зарубіжних учених	
2	У Декларації про регіоналізм в Європі	
3	Радянських учених	
4	Українських учених	

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6; 7; 9; 12; 14; 15; 17; 20; 23; 24; 26; 27; 29; 31].

Практичне заняття №2

Тема: Теорії та концепції розміщення продуктивних сил регіону

Зміст заняття:

1. Сутність наукових напрямків про розміщення продуктивних сил на території.
2. Аналіз класичних теорій розміщення виробництва.
3. Марксистська теорія розвитку і розміщення продуктивних сил.
4. Сучасні концепції розміщення продуктивних сил.

Методичні поради до проведення заняття:

Проведення заняття слід розпочати з розгляду сутності наукових напрямків про розміщення продуктивних сил, а саме вчення "вulgарного географізму" (Е.Хентінгтон) та "кліматичного детермінізму" або "географічного детермінізму" (Р. Сміт, Г. Тейлор). Потім проаналізувати класичні теорії розміщення продуктивних сил. Рекомендується розглянути такі теорії: теорія розміщення аграрної економіки (Йоган Тюнен, 1783-1850), теорія розміщення промисловості: "теорія штандортів" (Альфред Вебер, 1869-1945) та теорія капіталістичного господарства (Август Льюш, 1906-1945). Надалі бажано ознайомити студентів із особливостями марксистською теорією розвитку продуктивних сил регіону. Важливо акцентувати увагу на сучасних концепціях розміщення продуктивних сил: концепція територіальних обмежень та концепція територіальних можливостей населених пунктів. Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо концептуальних положень політики регіонального розвитку в Україні.

Контрольні запитання та завдання:

Заповніть узагальнюючу таблицю 2.1. по теоріям та концепціям розміщення продуктивних сил.

Таблиця 2.1 - Теорії та концепції розміщення продуктивних сил

Століття, рік	П.І.П. учених, що займалися розвитком теорії	Назва найважливіших теоретичних робіт	Науковий внесок в розвиток регіональної економіки

Рекомендована література: [2; 5; 9; 12; 14; 15; 18; 22; 23; 24; 26; 27; 28; 30].

Практичне заняття №3

Тема: Форми розміщення і територіальної організації продуктивних сил регіону

Зміст заняття:

1. Територіальна організація та структура продуктивних сил.
2. Зміст і складові територіальної структури господарства.
3. Територіальний поділ праці та його вплив на структуру господарства.
4. Територіально-виробничі і портово-промислові комплекси.
5. Нові форми регіонального розвитку продуктивних сил України.

Методичні поради до проведення заняття:

В межах даного заняття варто проаналізувати територіальну організацію та структуру продуктивних сил України. Важливим є розгляд територіального поділу праці та його впливу на структуру господарства. Бажано розглянути різновиди територіального поділу праці. Обов'язковим є розгляд типів територіально-виробничих комплексів залежно від набору функцій; основних типів порто-промислових комплексів. Студенти мають оволодіти знаннями щодо таких нових форм регіонального розвитку продуктивних сил, таких як спеціальні економічні зони, спільні підприємства, технопарки та технополіси, регіональні ринки тощо.

Контрольні запитання та завдання:

1. Що таке територіальна організація продуктивних сил?
2. Назвіть та охарактеризуйте складові територіальної структури господарства.
3. Які різновиди територіального поділу праці Ви знаєте? Назвіть їх.
4. Що таке портово-промисловий комплекс? Які його основні типи?
5. У чому полягає особливість вільних економічних зон?
6. Охарактеризуйте та розмежуйте наступні поняття: науково-технологічна зона, технопарк, технополіс.

Рекомендована література: [1; 3; 4; 6; 7; 8; 10; 13; 14; 18; 23; 24; 31].

Практичне заняття №4

Тема: Природно-ресурсний потенціал України та його економічна оцінка

Зміст заняття:

1. Природні ресурси і його складові.
2. Класифікація мінерально-сировинних ресурсів по основним напрямкам використання.
3. Характеристика природно-ресурсного потенціалу України, його вплив на спеціалізацію і територіальну організацію господарства.
4. Паливні корисні копалини, їх характеристика та територіальна дислокація.
5. Рудні корисні копалини, основні райони залягання.
6. Нерудні корисні копалини, їх коротка характеристика.
7. Ресурсозбереження як основний напрямок використання природних ресурсів.

Методичні поради до проведення заняття:

Проведення заняття слід розпочати з розгляду сутності поняття «природні ресурси», його складові. Слід дослідити класифікацію природних ресурсів за місцем в природних системах і за особливостями їх господарського використання (невичерпні, вичерпні, невідновні і відновні). Під час проведення практичного заняття рекомендується провести економічну оцінку основних видів природних ресурсів України. вичерпним ресурсам, їх структурі, основним групам і видам корисних копалин, їх роль в розвитку господарства країни. Не меншу увагу слід приділити паливним корисним копалинам, їх територіальній дислокації, характеристиці основних родовищ. Необхідно визначити особливості рудних корисних копалин, визначити основні райони їх залягання. Також необхідно проаналізувати особливості та роль нерудних корисних копалин, їх територіальне зосередження. В рамках заняття бажано проаналізувати особливості видобутку корисних копалин і охороні навколишнього середовища, визначити проблеми раціонального використання природних ресурсів.

Контрольні запитання та завдання:

1. Поясніть, що являє собою «економічний потенціал» та його складові елементи.

2. Чим відрізняється поняття “природні умови” та “природні ресурси”?
3. Дайте визначення поняттю «природно-ресурсний потенціал».
4. Які класифікації природних ресурсів Ви знаєте? Дайте коротку характеристику мінеральним, земельним, агрокліматичним, водним, лісовим та рекреаційним ресурсам України.

Рекомендована література: [2; 5; 8; 9; 12; 14; 17; 20; 27; 28; 30].

Практичне заняття №5

Тема: Демографічні передумови розміщення продуктивних сил

Зміст заняття:

1. Динаміка чисельності населення, особливості його розміщення.
2. Демографічні проблеми і демографічна ситуація. Природний приріст населення та міграційні процеси.
3. Трудові ресурси України, їх структура і розподіл по видам зайнятості в галузях народного господарства.
4. Головні напрямки демографічної політики України.
5. Зайнятість населення та державна політика зайнятості.

Методичні поради до проведення заняття:

Проведення заняття слід розпочати з характеристики чисельності населення України, його динаміки, складу і темпів росту. Потім рекомендується розглянути основні територіальні особливості густоти населення, національний склад. У рамках заняття слід дослідити статево-вікову структуру населення, природний і механічний рух населення. Необхідно визначити особливості трудових ресурсів України, їх кількісні та якісні параметри, регіональні особливості. Особливої уваги заслуговує дослідження розміщення населення, регіональних проблем зайнятості в умовах переходу до ринкової економіки.

Контрольні запитання та завдання:

1. Охарактеризуйте трудові ресурси України.
2. Які основні напрями раціонального використання природних ресурсів Вам відомі?

3. Назвіть напрями ефективного використання потенціалу людського капіталу.

4. За статистичними даними по обраній області України (в тис. чол.) необхідно обчислити наведені після таблиці показники:

Чисельність населення	1230,0
Народилося	3,7
Померло	1,9
Трудові ресурси регіону на початок року	861,0
Досягли працездатного віку	72,0
Перейшли в пенсійний вік, на інвалідність, померло працездатного віку	4,3
Приїхали в регіон	15,3
- з них в працездатному віці	14,2
Пенсійного віку перестали працювати	17,0
Пенсійного віку почали працювати	18,0
Вибули з регіону	4,2
- з них в працездатному віці	4,0
Учні працездатного віку, які навчаються з відривом від виробництва	400,0
Чисельність зареєстрованих безробітних	10,0

Визначити на кінець року:

1. Коефіцієнт народжуваності
2. Коефіцієнт природного приросту
3. Сальдо міграції населення
4. Темп росту населення
5. Чисельність трудових ресурсів
6. Абсолютний приріст труд. ресурсів
7. Темп приросту чисельності трудових ресурсів
8. Економічно активне населення
9. Рівень офіційно зареєстрованого безробіття.

Рекомендована література: [1; 2; 6; 7; 9; 12; 14; 15; 17; 20; 23; 24; 26; 27; 29; 31].

Практичне заняття №6

Тема: Структурна перебудова економіки. Економіка України: структура, стан, особливості, пріоритети, перспективи

Зміст заняття:

1. Галузева і територіальна структура народного господарства

2. Рівень економічного розвитку, система показників економічної ефективності
3. Структурна перебудова економіки, її пріоритети, роль фактору розміщення в ній
4. Регіональні проблеми економічного розвитку

Методичні поради до проведення заняття:

Проведення заняття слід розпочати з розгляду особливостей розвитку та структури господарства України. Потім рекомендується розглянути основні структурні співвідношення на макrorівні. У рамках заняття слід дослідити пріоритети в структурній перебудові економіки України. Необхідно визначити особливості регулювання структурних зрушень. Особливої уваги заслуговує дослідження регіональних проблем економічного розвитку. Рекомендується наголосити на необхідності оздоровлення економіки країни, шляхи виходу з кризової ситуації. В межах заняття доцільно вирішити задачу на розрахунок величини приведених витрат, котра визначається за формулою:

$$Z_i = T_i + C_i + E_n \times K_i,$$

де Z_i - приведені витрати і-го виробництва;

T_i – транспортні витрати;

C_i - поточні витрати (собівартість продукції) і-го виробництва;

E_n - нормативний показник ефективності капіталовкладень;

K_i - капіталовкладення у виробництво.

Контрольні запитання та завдання:

1. Назвіть види міжгалузевих комплексів залежно від різних класифікаційних ознак.
2. Що являє собою виробничий комплекс? Назвіть його види.
3. Які галузі відносяться до виробничо-інфраструктурних?
4. Наведіть класифікацію ринкової інфраструктури. Яку роль вона відіграє для виробничого комплексу?
5. Дайте коротку характеристику основним галузям промисловості України.
6. Яка роль агропромислового комплексу і його структура?
7. Визначити варіант з найменшими приведеними витратами, якщо проводиться тендер з чотирьох варіантів розміщення виробництва. Нормативний

показник ефективності капіталовкладень для даного виду виробництва складає 0,15.

<i>показники варіант</i>	Величина капіталовкладень, тис. умовн. од.	Поточні витрати, тис. умовн. од.	Транспортні витрати, тис. умовн. од.
Пункт А	1000	200	50
Пункт В	1200	160	50
Пункт С	1400	125	70
Пункт D	1600	100	80

8. Проаналізуйте територіальну організацію галузі промисловості(на прикладі будь-якої галузі). Заповніть таблицю 3, використовуючи учбову літературу.

Таблиця 6.1 - Міжгалузеві комплекси господарства України

Комплекс	Галузі, що входять	Господарська функція
Паливно-енергетичний(ПЕК)		
Металургійний		
Хіміко-лісовий		
Машинобудівний		
Агропромисловий(АПК)		

Рекомендована література: [1; 2; 6; 7; 9; 12; 14; 15; 17; 20; 23; 24; 26; 27; 29; 31].

Практичне заняття №7

Тема: Територіальна організація паливно-енергетичного комплексу

Зміст заняття:

1. Паливна промисловість і її значення в розвитку народного господарства. Динаміка і особливості структури паливного балансу, шляхи удосконалення.
2. Розвиток і розміщення вугільної, нафтової та газової промисловостей.
3. Місце і роль електроенергетики в паливно-енергетичному та народногосподарському комплексі України.
4. Принципи розміщення електроенергетики. Структура виробництва електроенергії в Україні.
5. Розміщення теплових електростанцій, гідроелектростанцій та атомних електростанцій.

6. Проблеми та перспективи розвитку електроенергетики.

Методичні поради до проведення заняття:

Під час вивчення цієї теми необхідно дослідити склад, структуру і особливості розвитку паливно-енергетичного комплексу. Необхідно виявити специфіку паливно-енергетичного балансу України, його динаміку. Рекомендується розглянути причини загострення і зростання напруженості паливно-енергетичного балансу. Особливої уваги заслуговує розгляд рівня розвитку і територіальної локалізації підприємств і галузей паливної промисловості, кам'яно- і буровугільної, нафто- і газовидобувної, торф'яної. Бажано проаналізувати динаміку показників паливної промисловості. Особливий наголос слід зробити на розгляді тенденцій і особливостей функціонування електроенергетики. Варто дослідити територіальну дислокацію теплових електростанцій. Варто розглянути особливості розвитку і розміщення гідроелектростанцій, їх потужність. Обов'язковим є розгляд специфіки і розміщення її об'єктів гідроенергетики по території України.

Контрольні запитання та завдання:

1. Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції та розміщення галузей електроенергетики:

Галузь електроенергетики	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинні	паливно-енергетичний	трудовий	
ТЕС				
Теплоелектроцентралі				
Гідроелектростанції				
АЕС				

Ступінь впливу рекомендовано визначити, використовуючи такі умовні позначення: +++ вирішальний вплив; ++ помітний вплив; + слабкий вплив; 0 – відсутність впливу.

2. Визначте структуру споживання та виробництва електроенергії в Україні.
3. Назвіть Державні програми розвитку ПЕК в Україні, розкрийте їх зміст.

4. Охарактеризуйте сучасний стан енергоефективності національної економіки.

Рекомендована література: [1; 2; 6; 7; 9; 12; 14; 17; 20; 27; 29; 31].

Практичне заняття №8

Тема: Особливості розвитку і розміщення металургійного комплексу України

Зміст заняття:

1. Роль і місце металургії в розвитку народногосподарського комплексу.
2. Структура металургійного комплексу, динаміка виробництва основних видів продукції.
3. Розвиток і розміщення чорної та кольорової металургії.
4. Основні проблеми та перспективи розвитку галузі.

Методичні поради до проведення заняття:

Слід розглянути масштаби, структуру і особливості функціонування металургійного комплексу України. Студентам слід чітко зрозуміти роль і значення металургійного комплексу в розвитку економіки країни. Важливим є розгляд тенденцій і перспектив розвитку підприємств галузей чорної і кольорової металургії. Необхідно також засвоїти специфіку їх територіальної дислокації. Рекомендується дослідити роль продукції металургії у статтях експорту України за останні роки.

Контрольні запитання та завдання:

1. Оцініть галузеву структуру металургійного комплексу.
2. Назвіть умови і чинники розвитку металургії.
3. Поясніть вплив науково-технічного прогресу на металургію України.
4. Назвіть Державні програми розвитку металургійного комплексу в Україні, розкрийте їх зміст.

Рекомендована література: [1; 2; 3; 6; 7; 9; 12; 11; 14; 17; 20; 25; 27; 29; 31].

Практичне заняття №9

Тема: Комплекс галузей хімічної промисловості: стан та перспективи розвитку

Зміст заняття:

1. Народногосподарське значення хімічної промисловості. Принципи розміщення її основних підгалузей.
2. Структура хімічної промисловості, її особливості, динаміка, напрями удосконалення.
3. Характер розвитку і розміщення гірничо-хімічної промисловості, підприємств основної хімії, хімії органічного синтезу і переробки полімерних матеріалів.
4. Проблеми розвитку хімічної промисловості і перспективи функціонування її виробничих об'єктів.

Методичні поради до проведення заняття:

Розпочинаючи практичне заняття, потрібно розглянути особливості і принципи територіальної організації комплексу галузей хімічної промисловості. Слід з'ясувати роль і значення хімічної промисловості в розвитку економіки регіонів. Важливим є розгляд територіальних особливостей функціонування підприємств ведучих галузей комплексу - гірничохімічної, основної хімії, хімії органічного синтезу переробки полімерних матеріалів. Слід обов'язково дослідити проблеми і перспективи розвитку галузі. В межах заняття доцільно вирішити задачу на розрахунок раціонального радіусу перевезення продукції між 2-ма економічними районами, котрий розраховується за формулою:

$$P = (\Pi_1 - \Pi_2 + T_2 * D) / (T_1 + T_2)$$

де, P – раціональний (економічно ефективний) радіус перевезення продукції;

D – відстань між районами;

T₁, T₂ – транспортні затрати на 1 км при перевезенні продукції в напрямку від першого району до другого (T₁), і від другого – до першого (T₂);

Π₁, Π₂ - поточні витрати на виробництво одиниці продукції у першому районі (Π₁) та другому (Π₂).

Контрольні запитання та завдання:

1. Визначити економічно ефективний радіус перевезення фосфатних добрив з першого району в напрямку другого, якщо приведені затрати на виробництво 1т добрив у першому районі складають 100 грн., у другому – 120 грн., відстань між хімічними комбінатами – 700 км, приведені затрати на транспорт для перевезення

1т фосфатів на відстать 1 км в напрямку від першого району до другого – 0,04 грн., і в зворотньому напрямку – 0,03 грн.

2. Назвіть умови і фактори розвитку та розміщення хімічних підприємств в Україні.

3. Дайте характеристику територіальній структурі хімічної промисловості України.

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6; 7; 9; 12; 13; 14; 17; 20; 23; 26; 28; 30].

Практичне заняття №10

Тема: Комплексно-пропорційна структура і територіальна організація машинобудівного комплексу України

Зміст заняття:

1. Структура машинобудівного комплексу та форма його територіальної організації.

2. Територіальна організація галузей важкого машинобудування.

3. Райони та центри територіального зосередження транспортного сільськогосподарського машинобудування.

4. Особливості розвитку і розміщення наукоємних галузей - електрорадіотехніки, електроніки.

5. Основні проблеми розвитку вітчизняного машинобудування та напрями вирішення.

Методичні поради до проведення заняття:

У рамках розгляду даної теми студентам слід дослідити потужність, галузеву і територіальну структуру комплексу. Бажано реалізувати порівняльний аналіз розміщення основних підгалузей комплексу - важкого машинобудування /гірничо-шахтного і гірничорудного/, енергетичного і електротехнічного, транспортного, тракторного і сільськогосподарського, верстатобудування приладобудування. Слід розглянути також взаємозв'язок науково-технічного прогресу і розвитку основних галузей машинобудування. Слід розглянути основні напрями перспективного розвитку основних складових машинобудівного комплексу. Слід зазначити проблеми та перспективи розвитку галузі.

Контрольні запитання та завдання:

1. Поясніть вплив науково-технічного прогресу на машинобудування України.
2. Назвіть умови і фактори розвитку та розміщення підприємств машинобудування в Україні.
3. Розкрийте вплив машинобудування на розміщення продуктивних сил.
4. Назвіть Державні програми розвитку машинобудівного комплексу в Україні, розкрийте їх зміст.

Рекомендована література: [1; 3; 5; 6; 7; 10; 12; 13; 15; 17; 22; 23; 26; 28; 30].

Практичне заняття №11

Тема: Агропромисловий комплекс України, особливості розвитку і розміщення

Зміст заняття:

1. Принципи, умови та фактори, що впливають на розвиток і розміщення АПК.
2. Функціонально-галузева структура АПК, форми її територіальної організації.
3. Особливості розвитку і розміщення сільського господарства, його спеціалізація як сировинної бази АПК.
4. Сучасний стан розвитку та характер розміщення галузей харчової промисловості.
5. Особливості розміщення та функціонування інфраструктурної сфери АПК.
6. Основні проблеми і перспективи розвитку АПК та його складових.

Методичні поради до проведення заняття:

У рамках розгляду даної теми студентам слід дослідити АПК як велике, багатогалузеве виробничо-територіальне утворення. Особливої уваги потребує розгляд основних видів і типів агропромислових формувань. У рамках даної теми передбачено характеристику галузевих і територіальних особливостей основних його складових сфер - галузей, що виробляють засоби виробництва сільського господарства (рослинництва і тваринництва); переробних галузей харчової і легкої промисловості; виробничої і соціальної інфраструктур. Цікавим досвідом

для студентів може стати вивчення нових форм і видів агропромислових формувань в умовах становлення ринкової економіки.

Контрольні запитання та завдання:

1. Поясніть вплив науково-технічного прогресу на розвиток АПК України.
2. Назвіть умови і фактори розвитку та розміщення аграрних підприємств в Україні.
3. Дайте характеристику територіальній структурі АПК України.
4. Назвіть Державні програми розвитку АПК в Україні, розкрийте їх зміст.

Рекомендована література: [1; 2; 4; 5; 7; 10; 11; 13; 16; 17; 20; 23; 26; 29; 30].

Практичне заняття №12

Тема: Економічне районування України. Менеджмент продуктивних сил Донецького економічного району

Зміст заняття:

1. Економічне районування як науковий метод територіальної організації народного господарства.
2. Визначення економічного району. Головні ознаки району.
3. Принципи та практичне значення економічного районування.
4. Форми територіальної організації продуктивних сил економічних районів.
5. Типи економічних районів: макро-, мезо-, мікро- райони.
6. Донецький економічний район: місце району в економіці України.
7. Економічна оцінка природно-ресурсного й виробничого потенціалу Донецького району.
8. Населення, трудовий потенціал та проблеми його ефективного використання району
9. Особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу району.
10. Найактуальніші проблеми району (економічні, соціальні, демографічні, екологічні тощо).

Методичні поради до проведення заняття:

Важливим є формування у студентів розуміння економічного районування як наукового методу територіальної організації народного господарства. У рамках цього практичного заняття слід розглянути головні ознаки району. Студентам слід засвоїти, що економіка району — це ланка єдиного народногосподарського комплексу України. Необхідно з'ясувати принципи економічного районування, форми територіальної організації продуктивних сил економічних районів, типи економічних районів, практичне значення економічного районування. Особливу увагу слід приділити особливостям сучасного мезорайонування України.

В рамках даного заняття рекомендується проаналізувати місце Донецького економічного району в економіці України. Провести економічну оцінку його природно-ресурсного й виробничого потенціалу. Особливий наголос слід зробити на розгляді населення району, його трудових ресурсів та проблем його ефективного використання. Рекомендується дослідити особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу району. Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо найактуальніших проблем району (економічних, соціальних, демографічних, екологічних тощо).

Контрольні запитання та завдання:

1. Перечисліть основні фактори (економічного походження) формування економічних районів.
2. Назвіть принципи та критерії економічного районування.
3. Перечисліть функції економічного районування. В чому полягає суть його практичного значення?
4. Поясніть ієрархію економічних районів, назвіть основні їх типи.
5. Наведіть підходи різних вчених до виділення економічних районів в межах України. Заповніть таблицю 12.1. Побудуйте стовпчасту діаграму по долі економічних районів(ЕР) в площі і населенні країни. Дайте відповідь на питання: а) які ЕР мають максимальний і мінімальний розмір території; б) де розташовані великі і невеликі по площі райони і чому; в) які ЕР країни складаються з найбільшої і найменшої кількості суб'єктів(областей, автономних республік і округів, ін.) України; г) в яких ЕР немає автономій?

Таблиця 12.1 - Склад економічних районів України

Назва району	Головний центр	Доля в площі України, %	Доля в населенні України, %	Склад (регіони, що входять)

6. Заповніть узагальнюючу таблицю 12.2 по історії економічного районування України.

Таблиця 12.2 - Історія розвитку економічного районування України

Століття, рік	П.І.П. учених, що займалися економічним районуванням	Назва найважливіших теоретичних робіт	Науковий внесок в розвиток економічного районування

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6; 7; 10; 11; 13; 14; 19; 22; 23; 26; 28; 31].

Практичне заняття №13

Тема: Менеджмент продуктивних сил Придніпровського на Східного економічних районів

Зміст заняття:

1. Місце та роль районів в економіці України.
2. Економічна оцінка природно-ресурсного й виробничого потенціалу.
3. Населення, трудовий ресурсний потенціал та проблеми його ефективного використання районів.
4. Особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу.
5. Найактуальніші проблеми (економічні, соціальні, демографічні, екологічні тощо).

Методичні поради до проведення заняття:

На даному заняття бажано реалізувати дослідження Придніпровського та Східного економічних районів, реалізуючи принцип порівняльного аналізу. В рамках даного заняття рекомендується проаналізувати місце районів в економіці України. Провести економічну оцінку їх природно-ресурсного й виробничого потенціалу. Особливий наголос слід зробити на розгляді населення районів, їх трудових ресурсів та проблем його ефективного використання. Рекомендується дослідити особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу районів. Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо найактуальніших проблем досліджуваних районів (економічних, соціальних, демографічних, екологічних тощо).

Контрольні запитання та завдання:

Кожний студент, відповідно до першої літери свого прізвища, досліджує певний економічний район України, заповнює таблицю.

Перша буква прізвища	Назва економічного району (за Заставним Ф. Д.)
А, К	Донецький
Б	Придніпровський
З, Л	Центрально-Поліський
М	Північно-східний
Р	Подільський
С, Т	Центрально-український
П, Х, Ч	Карпатський
Ш, Г	Центрально-Поліський
Ф, Ю	Причорноморський

Деякі дані є статистичними, деякі – потрібно розрахувати. Після таблиці навести розрахунок тих показників, котрі не є статичними. Майже всі статистичні показники можна знайти на сайті Державної служби статистики України.

	Показник	Одиниці виміру	Значення показника
1	Назва району		
2	Головний центр		
3	Площа району		
4	Частка в площі України		
5	Кількість населення		

6	Частка в населенні України		
7	Склад (області, що входять)		
8	Валовий регіональний продукт (ВРП) досліджуваного району		
9	ВРП району у розрахунку на одну особу		
10	ВВП України		
11	Частка ВРП району у ВВП України		
	Основні види корисних копалин, що знаходяться в межах району		
12	Галузі промисловості, на яких спеціалізується район		
13	Основні промислові центри району		
14	Обсяг експорту товарів з району		
15	Обсяг експорту України		
16	Частка експорту району в експорті України		
17	Обсяг імпорту товарів з району		
18	Обсяг імпорту України		
19	Частка імпорту району в імпорті України		

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6; 7; 10; 11; 13; 14; 19; 22; 23; 26; 28; 31].

Практичне заняття №14

Тема: Менеджмент продуктивних сил Центрального на Поліського економічних районів

Зміст заняття:

1. Місце та роль районів в економіці України.
2. Економічна оцінка природно-ресурсного й виробничого потенціалу.
3. Населення, трудові ресурсний потенціал та проблеми його ефективного використання районів.
4. Особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу.
5. Найактуальніші проблеми (економічні, соціальні, демографічні, екологічні тощо).

Методичні поради до проведення заняття:

На даному заняття бажано реалізувати дослідження Центрального та Поліського економічних районів, реалізуючи принцип порівняльного аналізу. В рамках даного заняття рекомендується проаналізувати місце районів в економіці України. Провести економічну оцінку їх природно-ресурсного й виробничого потенціалу. Особливий наголос слід зробити на розгляді населення районів, їх трудоворесурсному потенціалі та проблем його ефективного використання. Рекомендується дослідити особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу районів. Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо найактуальніших проблем досліджуваних районів (економічних, соціальних, демографічних, екологічних тощо).

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6; 7; 10; 11; 13; 14; 19; 22; 23; 26; 28; 31].

Практичне заняття №15

Тема: Менеджмент продуктивних сил Подільського, Карпатського та Причорноморського економічних районів

Зміст заняття:

1. Місце та роль районів в економіці України.
2. Економічна оцінка природно-ресурсного й виробничого потенціалу.
3. Населення, трудоворесурсний потенціал та проблеми його ефективного використання районів.
4. Особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу.
5. Найактуальніші проблеми (економічні, соціальні, демографічні, екологічні тощо).

Методичні поради до проведення заняття:

На даному заняття бажано реалізувати дослідження Подільського, Карпатського та Причорноморського економічних районів, реалізуючи принцип порівняльного аналізу. В рамках даного заняття рекомендується проаналізувати місце районів в економіці України. Провести економічну оцінку їх природно-ресурсного й виробничого потенціалу. Особливий наголос слід зробити на

розгляді населення районів, їх трудових ресурсних потенціалі та проблем його ефективного використання. Рекомендується дослідити особливості формування і функціонування територіально-виробничого комплексу районів. Обговорення цих питань має підвести аудиторію до дискусії щодо найактуальніших проблем досліджуваних районів (економічних, соціальних, демографічних, екологічних тощо).

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6; 7; 10; 11; 13; 14; 19; 22; 23; 26; 28; 31].

Практичне заняття №16

Тема: Регіони в конкурентному ринковому середовищі: особливості розвитку

Зміст заняття:

1. Напрями зміцнення конкурентних позицій регіональних систем.
2. Обмеження та негативні фактори в формуванні конкурентоспроможності регіону.
3. Найважливіші конкурентні позиції у взаємодії регіонів.
4. Депресивні регіони і механізм інвестування їхнього розвитку.

Методичні поради до проведення заняття:

На протязі даного практичного заняття необхідно розглянути сутність конкурентних позицій регіону, визначити основні напрями їх зміцнення на основі системного підходу. Особливий наголос слід зробити на розгляді обмежень та негативних факторів в формуванні конкурентоспроможності регіону. Рекомендується зазначити найважливіші конкурентні позиції економічних районів України окремо та при їх взаємодії. В рамках даного заняття рекомендується проаналізувати сутність поняття «депресивний регіон» та визначити інвестування як один із напрямів їх розвитку.

Контрольні запитання та завдання:

1. Поясніть різницю між поняттям «конкурентоспроможність регіону» та «конкурентна можливість».

2. Перечисліть та поясніть напрями зміцнення конкурентних позицій регіонального рівня.
3. Охарактеризуйте методи впливу на процес підвищення конкурентоспроможності регіону.
4. Охарактеризуйте основні обмеження і негативні чинники у формуванні конкурентоспроможності регіону.
5. Перечисліть та поясніть найважливіші конкурентні позиції регіонів.
6. Перечисліть та поясніть основні конкурентні переваги окремих регіонів.

Рекомендована література: [1; 2; 4; 5; 7; 10; 11; 13; 16; 17; 20; 23; 26; 29; 30].

Практичне заняття №17

Тема: Регіональна економічна політика України

Зміст заняття:

1. Сутність, мета і завдання регіональної економічної політики.
2. Передумови здійснення регіональної політики.
3. Завдання держави у сфері збалансування соціально-економічного розвитку регіонів.
4. Механізм реалізації регіональної політики.
5. Державне регулювання і прогнозування розвитку економіки регіонів.

Методичні поради до проведення заняття:

На протязі даного практичного заняття необхідно розглянути державну регіональну політику як складову і невід’ємну частину загальних соціально-економічних перетворень. Рекомендується розглянути основні напрями, об’єкти та суб’єкти державної регіональної економічної політики. Особливий наголос слід зробити на розгляді принципів, цілей та завдань державної регіональної економічної політики у таких сферах: економічній, соціальній, екологічній. В рамках даного заняття рекомендується проаналізувати механізм реалізації державної регіональної економічної політики. Серед складових елементів механізму реалізації державної регіональної економічної політики слід розглянути такі: законодавчо-нормативна база, бюджетно-фінансове регулювання

регіонального розвитку, прогнозування, планування і програмування, вільні економічні зони, міжрегіональне і прикордонне співробітництво. Рекомендується проаналізувати сучасну концепцію розміщення продуктивних сил, а саме схеми-прогнози та державні програми розвитку і розміщення продуктивних сил України, економічних районів та областей на тривалу перспективу.

Контрольні запитання та завдання:

1. Поясніть, в чому полягає суть державної регіональної економічної політики У
2. Яка головна мета державної регіональної економічної політики в економічній та соціальній сферах?
3. Поясніть основні принципи державної регіональної економічної політики.
4. Що являє собою механізм реалізації державної регіональної економічної політики?
5. Дайте коротку характеристику складовим регіональної політики. Доведіть їх взаємозалежність та взаємодоповнюваність.

Рекомендована література: [2; 3; 6; 7; 10; 12; 13; 16; 19; 20; 25; 26; 29; 30].

Практичне заняття №18

Тема: Зовнішньоекономічні зв'язки та їх роль у розвитку України та її регіонів.

Модульна контрольна робота

Зміст заняття:

1. Сутність та значення зовнішньоекономічної діяльності для розвитку господарства України. Принципи і основні види зовнішньоекономічних зв'язків.

2. Характеристика і рівень розвитку основних видів і форм зовнішніх економічних зв'язків.

3. Міжнародний поділ праці, його суть і значення у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків.

4. Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності України.

5. Економічні зв'язки України з країнами СНД.

6. Проблеми і напрями удосконалення зовнішньої економічної діяльності.

Методичні поради до проведення заняття:

На протязі даного практичного заняття необхідно розглянути сутність

овнішньоекономічної діяльності і зовнішньоекономічної державної політики України на сучасному етапі. Слід розглянути міжнародний поділ праці, його суть і значення у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків. Варто роз'яснити студентам принципи зовнішньоекономічної діяльності. Особливої уваги потребує розгляд основних видів зовнішніх економічних зв'язків. Рекомендується розглянути особливості зовнішньоторговельної діяльності України на сучасному етапі. Варто також дослідити основні статті експорту та імпорту вітчизняної продукції.

Контрольні запитання та завдання:

1. Поясніть, чому міжнародний територіальний поділ праці являється основою розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.
2. Охарактеризуйте форми зовнішньоекономічної діяльності.
3. Проаналізуйте географію зовнішньоекономічних зв'язків України.
4. Проаналізуйте обсяги і структуру експорту та імпорту України.
5. Поясніть проблеми зовнішньої торгівлі України.
6. Перечисліть шляхи поліпшення зовнішньоекономічної діяльності.

Рекомендована література: [2; 4; 6; 7; 10; 11; 12; 14; 15; 16; 18; 22; 23; 24; 25; 27; 29; 31].

Методичні поради до проведення модульної контрольної роботи

Контрольна робота виконуються на практичному занятті на етапі завершення вивчення курсу. Контрольна робота пишеться на практичному занятті упродовж 1 академічної години. Варіанти завдань роздаються викладачем довільно для підвищення рівня вірогідності знань, що перевіряються. Контрольна робота складається з 2 теоретичних питань та 8 тестових завдань. Оцінка контрольної роботи здійснюється за наступною схемою: 3 балів за кожне теоретичне питання, 0,5 бала за одне тестове завдання. Максимальна кількість набраних балів - 10.

IV. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є обов'язковою для формування глибоких знань з дисципліни і набуття практичних навичок з оволодіння навиками використовувати статистичні матеріали, іншу інформацію, що ілюструє закономірності розвитку міжрегіональних зв'язків. Самостійна робота містить такі складові: вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять з опрацюванням обов'язкових і додаткових наукових літературних джерел, виконання індивідуальних завдань.

V.1. Питання і завдання для самостійного опрацювання тем дисципліни

Тема 1. Теоретичні основи менеджменту регіонального розвитку

1. Розглянути економічні закони суспільного виробництва і закономірності розміщення продуктивних сил, об'єктивний характер законів
2. Зазначити проблеми дослідження та вивчення продуктивних сил регіону.
3. Визначити сучасні напрями розвитку науки розміщення продуктивних сил і МРР.
4. Визначити значення курсу в професійній підготовці економістів.
5. Сутність предмету і об'єкту регіональної економіки.
6. Взаємозв'язок дисципліни «Менеджмент регіонального розвитку» з іншими дисциплінами.

Тема 2. Основні поняття менеджменту регіонального розвитку. Основні теорії регіонального розвитку

1. Етапи економічного обґрунтування розміщення продуктивних сил.
2. Сутність спеціалізації економічних районів.
3. Показники за допомогою яких визначається рівень спеціалізації виробництва.
4. Основні передумови економічної ефективності територіально-виробничих комплексів.
5. Задачі раціонального розміщення продуктивних сил в період становлення ринкового господарства.

6. Скласти узагальнюючу таблицю по основним теоріям та концепціям регіонального розвитку.
7. Дослідити розвиток вчень у сфері продуктивних сил на теренах України.

Тема 3. Форми розміщення й територіальної організації продуктивних сил регіону

1. Дослідити етапи економічного обґрунтування розміщення продуктивних сил.
2. Розглянути сутність спеціалізації економічних районів.
3. Навести показники за допомогою яких визначається рівень спеціалізації виробництва.
4. Визначити основні передумови економічної ефективності територіально-виробничих комплексів.
5. Задачі раціонального розміщення продуктивних сил в період становлення ринкового господарства.

Тема 4. Природно-ресурсний потенціал в системі менеджменту регіонального розвитку

1. Повторити класифікацію природних ресурсів за місцем в природних системах і за особливостями їх господарського використання (невичерпні, вичерпні, невідновні і відновні).
2. Охорона природних багатств України.
3. Основи концепції про пріоритетне використання природно-ресурсного потенціалу.

Тема 5. Трудоресурсний потенціал в системі менеджменту регіонального розвитку

1. Дослідити територіальні особливості густоти населення.
2. Проаналізувати динаміку зайнятості населення за галузями виробництва.
3. Урбанізація та її наслідки.

Тема 6. Виробничий комплекс України: регіональні особливості

1. Проаналізувати які галузі промисловості найбільш розвинені в Україні.
2. Дослідити основні умови та напрями активізація діяльності промислових підприємств України.
3. Функціональна класифікація галузей.

4. Поняття міжгалузевого комплексу та основні міжгалузеві комплекси України.

Тема 7. Економічне районування України як передумова регіонального управління

1. Проаналізувати історію розвитку економічного районування України.
2. Навести критерії економічного районування.
3. Проаналізувати комплекс за планом: галузевий склад і продукція, що виробляється; значення галузі; історичні передумови розвитку; виробничо-технологічні особливості; розміщення галузі.

Тема 8. Розвиток регіонів в конкурентному ринковому середовищі

1. Ознайомитися із особливостями оцінки конкурентних переваг району.
2. Дослідити зарубіжний досвід зміцнення конкурентоспроможності регіону.
3. Проаналізувати географічне положення, територію та межі Донецького району.
4. Дослідити історію формування району

Тема 9. Теоретичні основи державного регіонального економічного управління

1. Розглянути особливості здійснення регіональної політики в зарубіжних країнах.
2. Ознайомитися із законодавчою базою державної регіональної економічної політики.
3. Чинники формування конкурентних позицій економічних районів.
4. Роль регіональної економічної політики у розвитку економіки України.

Тема 10. Зовнішньоекономічні зв'язки України

1. Оцінити структуру зовнішньої торгівлі України за останні роки.
2. Дослідити обсяги та напрями іноземного інвестування в Україні.
3. Форми економічного співробітництва країн.
4. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

V.2. Тестові завдання і задачі для самостійної перевірки знань

1) Територіально-виробничий комплекс, основою формування якого є великі поклади бурого й кам'яного вугілля, сланців, з перевагою відкритого способу видобування?

- а) ТВК гірничо-металургійної промисловості;*
- б) ТВК хімічної промисловості;*
- в) ТВК енергетичної промисловості;*
- г) ТВК переробної промисловості.*

2) Якої групи поділу природних ресурсів за господарським використанням не існує?

- а) за вичерпністю;*
- б) за рівнем відходності;*
- в) за поновленням;*
- г) за рівнем вивченості.*

3) Географічно цілісна територіальна частина народного господарства країни, яка має свою виробничу спеціалізацію, міцні внутрішні економічні зв'язки і нерозривно зв'язана з іншими частинами суспільним територіальним поділом праці, – це:

- а) економічна область;*
- б) економічний регіон;*
- в) економічний район;*
- г) немає правильної відповіді.*

4) Система заходів організаційного, правового та економічного характеру, що здійснюються державою у сфері регіонального розвитку країни відповідно до її поточних і стратегічних цілей, називається:

- а) державною стратегією розвитку;*
- б) правовим регулюванням економіки;*
- в) регіональним контролем;*
- г) регіональною політикою.*

5) Об'єкт регіональної економіки, – це:

а) закони і закономірності виникнення, розвитку поселень і виробництва та їх пропорції по території;

б) наявний виробничий, природо-ресурсний, людський та матеріально-технічний потенціали, соціальна інфраструктура та господарський комплекс

в) виявлення дії економічних законів і закономірностей формування, принципів і методів функціонування регіональної економіки;

г) всі відповіді вірні.

б) *Демографічні фактори розвитку й розміщення продуктивних сил у регіоні враховують:*

а) чисельність трудових ресурсів, їхній територіально-галузевий розподіл і якісні характеристики;

б) розташування регіону;

в) наявність розвиненої транспортної мережі міжнародного значення;

г) стан навколишнього природного середовища й природоохоронну діяльність.

7) *Основними регіонами розміщення підприємств для виробництва електроенергії є області:*

а) Донецька;

б) Луганська;

в) Закарпатська;

г) Одеська;

д) Харківська;

є) всі відповіді вірні.

8) Водний чинник розміщення продуктивних сил враховується переважно при розміщенні підприємств:

а) хімічної промисловості;

б) кольорової металургії;

в) целюлозно-паперової, текстильної промисловості;

г) машинобудування;

д) будівельної промисловості.

9) *Згідно ієрархії інтегрального районування, виділяються такі рівні економічних районів:*

а) крупні, середні, малі, низові;

б) галузеві, адміністративні, локальні;

в) глобальні, локальні;

г) макрорайони, мезорайони, мікрорайони.

10) *Клімат, рельєф, геологічна будова, географічне положення це все складові:*

а) природних ресурсів;

б) природних умов;

в) природного середовища;

г) кліматозабезпеченості.

11) *Корисні копалини за ступенем розвіданості розділяють на групи?*

а) А, В, С₁, D

б) А, В, С₁, С₂, D

в) А, В, С₁, С₂

г) А, В₁, В₂, С₁, С₂

12) Результат економічного районування у вигляді системи економічних районів різного рангу та типів, яка відображає територіальну організацію народного господарства, що об'єктивно склалася, – це:

- а) сукупність економічних районів; б) адміністративна одиниця;
в) економічний район ; г) мережа економічних районів.

13) Транспортний чинник розміщення продуктивних сил враховується переважно при розміщенні підприємств:

- а) хімічної промисловості; б) кольорової металургії;
в) целюлозно-паперової, текстильної промисловості ;
д) будівельної промисловості ; г) машинобудування.

14) Визначте ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів і районів споживання готової продукції та розміщення галузей електроенергетики:

Галузь електроенергетики	Ресурс			Район споживання готової продукції
	сировинні	паливно-енергетичний	трудовий	
ТЕС				
Теплоелектроцентралі				
Гідроелектростанції				
АЕС				

Ступінь впливу рекомендовано визначити, використовуючи такі умовні позначення: +++ вирішальний вплив; ++ помітний вплив; + слабкий вплив; 0 – відсутність впливу.

15) *Задача*

Показники	Вихідні дані, чол.
Працездатне населення в працездатному віці	2500
Зайняті особи старшого віку	120
Зайняті підлітки	3
Всього зайнято в галузях народного господарства	1200
Учні працездатного віку, які навчаються з відривом від виробництва	130
Чисельність зареєстрованих безробітних	6

Чисельність працездатних незайнятих трудовою діяльністю,	0,2
Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць	2

На основі вихідних даних визначити:

- чисельність трудових ресурсів;
- економічно активне населення;
- рівень офіційно зафіксованого безробіття;
- коефіцієнт навантаження на одне вільне робоче місце.

16. Розгадайте кросворд

Т	Е	Х	Н	О	1	П	А	Р	К											
		І	Н	Ф	2	Р	А	С	Т	Р	У	К	Т	У	Р	А				
			Г	Л	3	О	Б	А	Л	І	З	А	Ц	І	Я					
					4	М	Е	Т	О	Д										
Х	Р	И	С	Т	5	И	Я	Н	С	Т	В	О								
			Б	О	6	С	Т	-	В	А	Ш									
	М	Е	Т	А	7	Л	У	Р	Г	І	Я									
			Р	А	8	Й	О	Н												
					9	В	У	З	О	Л										
У	Р	Б	А	Н	10	І	З	А	Ц	І	Я									
					11	С	А	Н	Т	Ь	Я	Г	О							
	Е	Ф	Е	К	12	Т														
Д	О	Н	Е	Ц	13	Ь	К	И	Й											

1. Організація, яка утворюється для того, щоб створювати інноваційні технології.
2. Наявність об'єктів і галузей, що забезпечує процес матеріального виробництва.
3. Що називається інтеграцією виробничо-економічної системи в єдиний світовий відтворюючо-господарський та ринково-інформаційний простір?

4. Що використовують для досягнення будь-якої мети, вирішення конкретних завдань?
5. Яка релігія переважає в світі?
6. Один з найбільших мегаполісів світу.
7. Що є галузю спеціалізації України?
8. Територія, що відрізняється від інших територією за сукупністю складних частин, які характеризуються єдністю взаємозв'язком та цілісністю.
9. Територіальне сполучення об'єктів, що відіграють певну роль у розвитку даної території.
10. Це процес переселення сільського населення до міст?
11. Столиця Чілі.
12. Результат, наслідок якої-небудь дії.

V. ТЕМАТИКА ТА ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ

Індивідуальна робота вимагає від студента вивчення лекційного матеріалу, опрацювання додаткових наукових та спеціальних літературних джерел, а також виконання завдань, які визначаються викладачем. Самостійна робота сприяє формуванню необхідних базових знань та набуттю практичного досвіду.

В якості індивідуального завдання студенти мають підготувати реферат з метою поглибленого вивчення окремих тем курсу. Тематика його носить проблемний характер і результати проведеного дослідження студенти повинні представити на певному практичному занятті.

Реферат — короткий виклад (огляд) змісту декількох наукових робіт або книг з певної тематики. Реферат — перший ступінь на шляху освоєння навиків проведення науково-дослідної роботи, оскільки він є однією з початкових форм подання наукових результатів письмово. Це робота теоретичного характеру із джерелами інформації по аналізу, порівнянню і узагальненню даних, одержаних іншими дослідниками обраної темі. Важливо, що в процесі написання реферату формується власний погляд на проблему.

1. Основні етапи роботи над рефератом

Робота над рефератом принесе користь його авторові, а сам реферат може викликати зацікавленість — однокурсників, викладачів тощо, — якщо студент поставиться до його підготовки серйозно, дотримуючись усіх необхідних вимог.

В організаційному плані написання реферату є процесом, розподіленим в часі по етапах. Всі етапи роботи можуть бути згруповані в три основні: підготовчий, виконавський і завершальний.

Підготовчий етап містить пошуки літератури з певної теми, коли використовуються різні бібліографічні джерела; вибір літератури в конкретній бібліотеці; визначення кола довідкових посібників для подальшої роботи над темою. Приступати до підбору і вивчення наукових джерел необхідно після ознайомлення і з'ясування основних ідей, проблем і тез по темі реферату. Література може бути рекомендована керівником роботи або підібрана самим

студентом. Джерелами інформації можуть стати: підручники і навчальні посібники з даної проблеми і книги з тематики, близької до змісту роботи; наукові роботи – монографії, дисертації; довідники, енциклопедичні словники; періодичні видання, реферативні журнали. Серед них має бути література за останні 3 років, а також публікації, які не втратили своєї актуальності і значущості.

Виконавський етап включає читання книг (інших джерел), ведення записів прочитаного. Роботу із джерелами треба починати з ознайомлювального читання, тобто проглянути текст, виділяючи його структурні одиниці. Найкращий спосіб навчитися виділяти головне в тексті, усвідомлювати проблематичний характер тверджень, давати оцінку авторської позиції — це порівняльне читання, в ході якого студент знайомиться з різними думками стосовно якогось одного питання, порівнює вагомість і доказовість аргументів сторін і робить висновок про найбільшу переконливість тієї або іншої позиції.

Завершальний етап включає обробку здобутих матеріалів і написання реферату; складання списку використаної літератури. У рефераті студент має показати вміння самостійно працювати з книгою, творчо обробляти і оцінювати досліджуваний матеріал, а також стисло, логічно та аргументовано викладати думки з використанням загальнонаукової і спеціальної термінології. Відібраний для реферату матеріал має бути оброблений, систематизований і, згодом, правильно оформлений.

Тематика рефератів:

1. Розвиток, розміщення, проблеми та перспективи теплової енергетики України.
2. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку паливної промисловості.
3. Проблеми раціонального використання природних ресурсів в системі менеджменту регіонального розвитку.
4. Сучасна демографічна ситуація в Україні, її регіональні особливості.
5. Пріоритетний розвиток, проблеми та перспективи чорної металургії України в умовах ринкової економіки.
6. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку кольорової металургії.

7. Розвиток, розміщення, проблеми та перспективи галузей важкого машинобудування.
8. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку високотехнологічного виробництва.
9. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку транспортного машинобудування.
10. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку виробництва мінеральних добрив.
11. Еколого-економічні проблеми в районі розміщення підприємств хімічної промисловості.
12. Сталий розвиток економіки країни: екологічна, соціальна та економічна складова.
13. Аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіону (області, економічного району — за вибором студента).
14. Еколого-економічні проблеми паливно-енергетичного комплексу.
15. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку альтернативної енергетики України.
16. Машинобудування як основа розвитку і розміщення продуктивних сил України.
17. Транскордонне співробітництво — одна з форм зовнішньоекономічної діяльності в системі менеджменту регіонального розвитку.
18. Територіальна структура, тенденції та перспективи розвитку агропромислового комплексу України.
19. Розвиток, проблеми та перспективи експортної орієнтації АПК України.
20. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку промисловості будівельних матеріалів.
21. Менеджмент продуктивних сил економічного району (за вибором студента).

Нажче наведено типовий зміст деяких тем реферату.

Тема 6 - *Тенденції, проблеми та перспективи розвитку кольорової металургії* (всі інші теми, що стосуються галузей промисловості можуть мати аналогічний зміст)

Зміст

РОЗДІЛ 1. Кольорова металургія – важлива галузь народного господарства

1.1. Місце та роль кольорової металургії в господарстві країни

1.2. Структура та фактори формування кольорової металургії

РОЗДІЛ 2. Тенденції розвитку кольорової металургії України

2.1. Обсяги виробництва і забезпечення країни в кольорових металах

2.2. Аналіз розвитку алюмінієвої промисловості

2.3 Розвиток ртутної промисловості

2.4 Аналіз титанової промисловості

2.5 Розвиток золотодобувної промисловості

РОЗДІЛ 3. Проблеми та перспективи розвитку кольорової металургії України

3.1. Основні проблеми розвитку галузі

3.2. Перспективи розвитку галузі

Висновки

Список використаної літератури

У розділі 2, який носить аналітичний характер, має бути представлена статистична інформація за останні 2-3 роки, яка характеризує стан предмету дослідження. Це може бути інформація щодо обсягів виробництва та споживання продукції певної галузі, кількість підприємств що функціонують в галузі, динаміка їх рентабельності. Статистичну інформацію за останні роки бажано представляти у виді графіків та таблиць.

Тема 21 - *Менеджмент продуктивних сил Столичного економічного району* (тема №13 може мати аналогічний зміст)

Зміст

РОЗДІЛ 1. Столичний економічний район – важлива ланка економіки країни

1.1 Геополітичне положення та історико-географічні передумови формування території району

1.2. Значення і роль природних ресурсів у формуванні економічного потенціалу району

РОЗДІЛ 2. Тенденції соціально-економічного розвитку району

2.1. Особливості демографічного стану

2.2. Аналіз розвитку промислового комплексу

2.3 Розвиток АПК

2.4 Аналіз зовнішньоекономічної діяльності району

РОЗДІЛ 3. Проблеми та перспективи розвитку Столичного економічного району

3.1. Основні проблеми розвитку району

3.2. Перспективи розвитку району

Висновки

Список використаної літератури

У розділі 2, який носить аналітичний характер має бути представлена статистична інформація за останні 2-3 роки, яка характеризує стан предмету дослідження. Це може бути інформація щодо кількості населення, його динаміки, характеру відтворення, міграційних процесів; обсягів виробництва та споживання різних галузей промисловості, АПК; кількісних показників щодо експорту чи імпорту продукції тощо. Статистичну інформацію за останні роки бажано представляти у виді графіків та таблиць.

II. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ

Реферат складається з наступних структурних елементів:

- титульна сторінка (Додаток А);
- зміст;
- вступ;
- основна частина, яка має бути поділена на розділи та підпункти;

- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за необхідності).

Таблиця 1

Структура та вимоги оформлення індивідуального завдання студента

Структурний елемент	Кількість сторінок	Нумерація сторінок	Примітка
Титульний аркуш	1	Нумерація не ставиться	Додаток А
Зміст	1	Нумерація на сторінці не ставиться	Вступ РОЗДІЛ 1 1.1. 1.2. 1.3. РОЗДІЛ 2 2.1. 2.2. 2.3. РОЗДІЛ 3 3.1. 3.2. 3.3. Висновки Перелік використаної літератури Додатки
Вступ	1	2	Формулюють актуальність, мету і завдання, які необхідно вирішити при вивченні відповідної до теми.
РОЗДІЛ 1	5-6	3-8	30% від загального обсягу роботи
РОЗДІЛ 2	7-8	9-16	40% від загального обсягу роботи
РОЗДІЛ 3	4-5	17-21	30% від загального обсягу роботи
Висновки	1-2	22,23	
Перелік посилань	1	24, 25	≥ 7 джерел
Додатки	1-5	Нумерація не ставиться	Нумеруються великими літерами (А, Б, В, Д, Ж, З, К, Л, М, Н, П, Р, С, Т і т.д.)

Загальні вимоги. Текстовий матеріал друкується комп'ютерним способом на одному боці аркуша паперу формату А4 через 1, обсяг – 23-26 сторінок. Текст роботи слід друкувати, додержуючись таких розмірів берегів: верхній і нижній –

15 мм, лівий –25 мм, правий –10 мм. Шрифт – Times New Roman, 14 кегль, через 1 інтервал, масштаб 100%, звичайний, абзац 1,0–1,25 см.

Кожний розділ має починатися з нового аркуша. Структурні елементи «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» друкують великими літерами симетрично до тексту по центру сторінки (без крапки), не нумерують, а їх назви виступають як заголовки структурних елементів.

Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», без крапки, **а потім з нового рядка** друкують заголовок розділу великими літерами.

Нумерація кожного підрозділу відбувається в межах розділу. Розділи, та підрозділи нумеруються арабськими цифрами. Номер підрозділу складається з номера розділу та порядкового номера підрозділу, розділених крапкою (наприклад, 1.1, 1.2, 1.3) за якою у тому ж рядку зазначають заголовок підрозділу. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої букви) з абзацу. Вкінці заголовка крапки не ставлять.

Якщо після заголовка залишається лише один рядок тексту, необхідно перенести сам заголовок на наступну сторінку. Заголовки друкуються шрифтом Times New Roman, 14 кегль.

Першою сторінкою реферату є титульний аркуш (Додаток А), який включають до загальної нумерації сторінок, однак на ньому номер сторінки не ставиться. Нумерація сторінок починається зі «Вступу».

Зміст.. На сторінці, де розташований зміст, навпроти кожної складової вказують номери сторінок, які означають початок викладення матеріалу.

Перелік умовних скорочень подають у разі наявності у роботі маловідомих скорочень, нових символів, позначень. Він повинен бути у вигляді окремого списку, розміщений у дві колонки, де в лівій за абеткою зазначають скорочення, а в правій – детальне розшифрування.

Оформлення посилань на інформаційні джерела. Студент працюючи з різними джерелами повинен точно відтворювати цитований текст без скорочень для уникнення спотворення змісту викладеного автором. Посилання на літературні джерела по тексту подають у квадратних дужках із зазначенням

джерела та сторінки. Перша цифра у квадратних дужках повинна відповідати номеру джерела у списку використаних джерел, а друга – номеру сторінки (наприклад [30, с.2]).

Вкінці подають *список використаних джерел*, до якого включають публікації вітчизняних та зарубіжних авторів, інтернет ресурси, на які вже зроблено посилання у роботі. Всі джерела повинні бути вказані тією мовою, якою видані.

Оформлення допоміжних матеріалів: ілюстрацій (схем, діаграм, графіків, креслень тощо), таблиць, формул, додатків.

Ілюстрації позначають словом «**Рис.**» і здійснюють нумерацію в межах розділу (виключенням є ілюстрації, що подані в додатках). Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації через крапку. Наприклад Рис. 1.2., тобто другий рисунок першого розділу. Номер, назва рисунка та пояснювальні дані (підрисунковий текст) подають послідовно під ілюстрацією, відокремлених крапкою.

Ілюстрації розташовують після першого посилання на них у тексті, або не далі як на наступній сторінці. **На рисунки у тексті** роблять посилання скороченням слів та порядковим номером – рис. 1.2 (наприклад «Рис. 1.2. Організаційна структура підприємства»).

На всі рисунки повинні бути посилання в тексті. У разі повторного посилання вказують скорочено слово «дивись» у скороченому виді – «див. рис. 1.3» (рис. 4.1). Рисунки, що розташовані на окремих сторінках, доцільно включити до загальної нумерації сторінок. Якщо ілюстрація є більша ніж формат А4, її необхідно розмістити у додатках. Посилання на літературне джерело зазначається біля назви рисунку.

Номер та назва ілюстрації має бути розміщена по центру, симетрично до малюнку.

Приклад оформлення рисунку

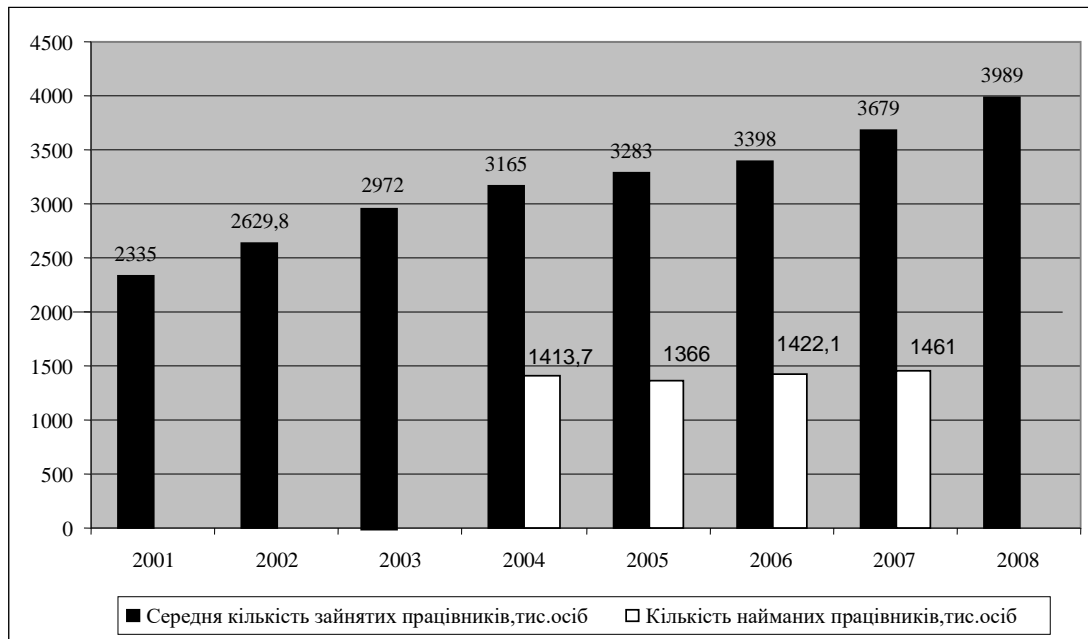

Рис. 2.5. Середньорічна кількість працюючих на суб'єктах малого підприємництва – фізичних осіб в період з 2001 по 2008 рік [112, с.3]

Таблицю подають у разі необхідності оформлення цифрового матеріалу. Таблицю доцільно розташовувати відразу після тексту, де вона згадується вперше або на наступній сторінці. У тексті роботи слово «таблиця» пишуть скорочено, зокрема «..... у табл. 1.1.». У разі повторного посилання вказують скорочено слово «дивись» у скороченому виді – «див. табл. 1.3». На всі таблиці повинні бути посилання в тексті. Таблиці нумерують арабськими цифрами з наскрізною нумерацією в межах розділу (крім таблиць, що наводяться в додатках). Номер таблиці складається з номеру розділу і порядкового номеру таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 1.2, тобто друга таблиця першого розділу.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над нею, друкують симетрично до тексту жирним шрифтом малими літерами (крім першої великої). Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Слово «Таблиця» вказують один раз над першою частиною таблиці, над іншими частинами таблиці пишуть: «Продовження таблиці ___» з зазначенням номера таблиці. Заголовки граф таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком.

В таблиці використовують шрифт Times New Roman, 12 кегль, міжрядковий інтервал – 1.

Приклад оформлення таблиці

Таблиця 2

Рейтинг України за показниками сфери міжнародної торгівлі [149]

Показник	Рейтинг України	Три найкращі країни	Три найгірші країни
Документи на експорт	31 з 40	Франція, Канада, Естонія	Таджикистан, Казахстан, Киргизстан
Час на експорт	33 з 40	Естонія, Данія	Узбекистан, Таджикистан, Казахстан
Вартість експорту	23 з 40	Фінляндія, Болгарія, Данія	Азербайджан, Узбекистан, Таджикистан

Формули. Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище і нижче кожної формули або рівняння повинно бути залишено не менше одного вільного рядка. Їх слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули або рівняння складається з номера розділу і порядкового номера, відокремлених крапкою, наприклад, формула (1.3) – третя формула першого розділу. Номер зазначають на рівні формули або рівняння в круглих дужках, у крайньому правому положенні на рівні відповідної формули.

Посилання на формули здійснюють порядковим номером формули в дужках, наприклад: «... у формулі (1.3)».

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів слід наводити безпосередньо під формулою у тій послідовності, в якій вони наведені у формулі чи рівнянні. Пояснення значення кожного символу та числового коефіцієнта слід давати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають з абзацу словом «де» без двокрапки.

Приклад. Паушальний платіж розраховується за формулою:

$$ПП = P / 100 \sum_{t=0}^N B^t (1 + d)^t \quad (4.1),$$

де *ПП* – паушальний платіж, грн.;

N – термін дії ліцензійної угоди;

P – ставка роялті, % чистих продажів;

V^t – річна вартість чистих продажів на рік t ;

D – ставка дисконтування.

Додатки. Матеріал, що доповнює положення роботи, допускається розміщувати в додатках. Додатки необхідно розміщувати в порядку появи посилань на них у тексті.

Слово «Додаток_» (без знаку №) і велика літера, що позначає додаток друкують з правого боку рядка малими літерами, крім першої букви, наприклад «Додаток А».

Додатки позначають великими літерами української абетки, починаючи з А, за винятком літер Г, Є, З, И, І, Ї, О, Ч, Ь. Після слова «Додаток» друкують літеру, що позначає його послідовність. Допускається позначення додатків літерами латинської абетки, за винятком літер І, О.

Кожен додаток слід починати з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, який друкують симетрично відносно тексту з великої літери окремим рядком.

Правила цитування та посилання на використані джерела. В тексті студент повинен давати посилання на джерела, матеріали з яких наводяться. Посилання даються одразу після закінчення цитати у квадратних дужках, де вказується порядковий номер джерела у переліку посилань та відповідна сторінка джерела (наприклад – [6, с. 22] – означає, що використано інформацію з джерела під номером 6 у переліку посилань, яка знаходиться на сторінці 22).

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати варто починати і закінчувати лапками та наводити в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зберігаючи особливості авторського написання. Наукова термінологія, що вживається іншими авторами, не виділяється лапками, крім тієї, яка викликала загальну дискусію. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора;

в) після кожної цитати обов'язково необхідно вказати посилання на джерело;

г) у разі непрямого цитування (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), варто точно викладати думки автора, бути коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) у разі необхідності виявлення ставлення автора праці до окремих слів або думок з цитованого тексту варті після них у круглих дужках ставити знак оклику або знак питання.

Скорочення. У рефераті часто зустрічаються скорочення. Існують наступні загальноприйняті умовні скорочення:

а) скорочення, які роблять після переліку: і т.д. (і так далі), і т.п. (тому подібне) та ін. (і інші). Слова «і тому подібне», «та інші» усередині речення не скорочують;

б) скорочення у випадку позначення цифрами століть і років: ст. (століття), р. (рік), рр. (роки);

в) скорочення що роблять у випадку посилань: див. (дивися), порівн. (порівняй).

Не допускаються скорочення наступних слів: «так званий» (т. зв.), «наприклад» (напр.), «близько» (бл.), «формула» (ф-ла), «рівняння» (рів-ня) тощо.

Нумерація сторінок. Нумерація сторінок здійснюється арабськими цифрами в правому верхньому кутку без крапки, зі збереженням наскрізної нумерації усього тексту. Усі сторінки нумеруються, крім титульного аркуша та змісту.

Відповідно до системи рейтингового оцінювання за індивідуальне завдання (реферат) виставляються такі бали:

Ваговий бал – 15.

Критерії оцінювання:

– «відмінно», робота виконання в повному обсязі, розрахунки без помилок, з поясненнями и повними відповідями на поставлені питання – 15 балів;

- «дуже добре» та «добре», в роботі містяться деякі неточності або розрахункові помилки – 14-12 балів;
- «задовільно» та «достатньо», є недоліки щодо виконання вимог до роботи і певні помилки – 11-9 балів;
- «незадовільно», не відповідає вимогам до «задовільно» – 8-0 балів.

Цей бал складається із двох частин:

- оцінювання самого індивідуального завдання (10 балів);
- захист реферату (5 балів).

Оцінювання індивідуального завдання відбувається за критеріями (табл. 3).

Таблиця 3

Критерії оцінювання індивідуального завдання

№ п/п	Критерії оцінювання	Рекомендована кількість балів
1	Повнота розкриття теми	5
2	Логічність викладення матеріалу	1
3	Використання і аналіз статистичних даних	2
4	Якість оформлення	2
5	Бонусні / штрафні бали	
Всього		10

Оцінювання захисту реферату (максимум 5 балів):

Оцінка **«відмінно» (5 балів)** може бути виставлена лише у тому випадку, якщо на захисті студент показав вільне і глибоке володіння змістом роботи, точно і повно відповів на всі задані запитання, вільно володіє науковою термінологією.

Оцінка **«дуже добре» та «добре» (4-3 бали)** виставляється, якщо на захисті студент показав вільне і глибоке володіння змістом роботи, проте, при відповіді на запитання студентом, були допущені незначні неточності, які він не зумів повністю виправити, в основному володіє науковою термінологією.

Оцінка **«задовільно» та «достатньо» (2-1 бали)** виставляється, якщо на захисті студент показав, що він в основному володіє змістом роботи, проте, доповідь містить несуттєві помилки. Відповіді на запитання були не зовсім чітко сформульовані. Деякі наукові терміни студент вживав не за їх точним

призначенням або деякі наукові терміни студент використав не за їх точним призначенням.

Оцінка «незадовільно» (0 балів) виставляється, якщо на захисті студент показав, що він не володіє змістом роботи, його доповідь нелогічна і містить серйозні помилки, а ряд висновків неправильно обґрунтовуються чи взагалі є неправильними. Відповіді на запитання не надав.

VI. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

В організації навчального процесу з опанування навчальної дисципліни застосовується поточний та підсумковий контроль.

Під час практичних занять передбачається проведення модульного контролю, тобто перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу кількох або всіх тем дисципліни.

Метою проведення роботи є перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу студентами. У зв'язку з цим модульний контроль включає перевірку питань, які охоплюють усі теми дисципліни. Контрольна робота складається з теоретичних питань та тестів за розглянутими темами курсу, включаючи самостійну роботу студентів.

Модульний контроль проводиться перед плановою атестацією студентів.

Засоби тестового контролю застосовуються при проведенні поточного контролю на практичних завданнях.

1. Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за:

- 1) відповіді на практичних заняттях – 4 шт.
- 2) виконання експрес-контрольних робіт – 3 шт.;
- 3) модульна контрольна робота – 1 шт.;
- 4) виконання реферату;
- 5) відповідь на екзамені.

2. Критерії нарахування балів.

1. Практичні заняття.

Ваговий бал – 5.

Критерії оцінювання:

- «відмінно», повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) – 5 балів;
- «дуже добре» та «добре», достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями – 4 бали;
- «задовільно» та «достатньо», неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації) та незначні помилки – 3 бали;

- «незадовільно», незадовільна відповідь (не відповідає вимогам на «задовільно») – 0-2 балів.

Одному або двом кращим студентам на кожному практичному занятті може додаватися як заохочування 1 бал.

2. Експрес-контроль.

Ваговий бал – 5.

Критерії оцінювання:

- «відмінно», повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) – 5 балів;
- «дуже добре» та «добре», достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями – 4 бали;
- «задовільно» та «достатньо», неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації) та незначні помилки – 3 бали;
- «незадовільно», незадовільна відповідь (не відповідає вимогам на 3 бали) – 2-0 балів.

3. Модульна контрольна робота.

Ваговий бал – 10.

Критерії оцінювання:

- «відмінно», повні відповіді на теоретичні запитання і вірно розв'язана задача – 10 балів;
- «дуже добре» та «добре», присутні неточності в відповідях на теоретичні питання або розрахункові помилки в задачі – 9-8 балів;
- «задовільно» та «достатньо», робота містить відповіді на теоретичні запитання з несуттєвими неточностями і не повний розв'язок практичного завдання – 7-6 балів;
- «незадовільно», незадовільна відповідь (не відповідає вимогам на «задовільно») – 5-0 балів.

4. Реферат.

Ваговий бал – 15.

Критерії оцінювання:

- «відмінно», робота виконання в повному обсязі, розрахунки без помилок, з поясненнями и повними відповідями на поставлені питання – 15 балів;
- «дуже добре» та «добре», в роботі містяться деякі неточності або розрахункові помилки – 14-12 балів;

- «задовільно» та «достатньо», є недоліки щодо виконання вимог до роботи і певні помилки – 11-9 балів;
- «незадовільно», не відповідає вимогам до «задовільно» – 8-0 балів.

Максимальна сума балів стартової складової дорівнює 60. Необхідною умовою допуску до екзамену є зарахування всіх перелічених завдань і стартовий рейтинг не менше 36 балів.

На екзамені студенти виконують письмову контрольну роботу. Кожне завдання містить два теоретичних питання і одне практичне. Перелік питань наведений у методичних рекомендаціях до засвоєння кредитного модуля. Кожне теоретичне питання оцінюється у 10 балів, а практичне – 20 балів.

Система оцінювання теоретичних питань:

- «відмінно», повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) – 10 балів;
- «дуже добре» та «добре», достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації або незначні неточності) – 9-8 балів;
- «задовільно» та «достатньо», неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та деякі помилки) – 7-6 балів;
- «незадовільно», незадовільна відповідь – 5-0 балів.

Система оцінювання практичного запитання:

- «відмінно», повне безпомилкове розв'язування завдання – 20-18 балів;
- «дуже добре» та «добре», повне розв'язування завдання з несуттєвими неточностями – 17-15 балів;
- «задовільно» та «достатньо», завдання виконане з певними недоліками – 14-12 балів;
- «незадовільно», завдання не виконано – 0 балів.

Сума стартових балів і балів за екзаменаційну контрольну роботу переводиться до екзаменаційної оцінки згідно з таблицею:

Бали	Залікова оцінка
95-100	відмінно
85-94	дуже добре
75-84	добре
65-74	задовільно
60-64	достатньо
Менше 60	незадовільно
Не зарахований реферат	не допущено

VII. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Основна література

1. Арапова В. І., Кузьміна О. М., Рябіна Л. Б. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посібник. Вінниця : ПП "Вид-во "Тезис". 2005. 160 с.
2. Богословська А. В. Регіональна економіка: навч. посібник. Миколаїв: Видавець Ємельянова Т.В. 2018. 488 с.
3. Гладкий О.В. Менеджмент розміщення продуктивних сил і регіональної економіки: навч. посібник. К.: Київський університет. 2014. 254 с.
4. Димченко О.В. Регіональна економіка: навч. посіб. Х.: ХНАМГ. 2010. 221 с.
5. Дмитрієв І.А. Регіональна економіка: навч. посіб. для практ. занять і самост. роботи студентів закладів вищої освіти. Х.: ФОП Бровін О.В. 2018. 284 с.
6. Дорогунцов С. І., Заяць Т. А., Пітюренко Ю. І., Фащевський М. І., Чернік Л. Г. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник. К. : КНЕУ. 2005. 988 с.
7. Жук М. В. Регіональна економіка: підручник. К. : 2008. 416 с.
8. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб. К. : Видавець Паливода А.В. 2006. 284 с.
9. Качан Є. П., Царик Т. Є., Ткач Д. В., Запорожан Л. П., Файфура В. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. К. : Юридична книга. 2005. 704 с.
10. Ковалевський В. В., Михайлюк О. Л., Семенов В. Ф., Єгоров О. П., Єрмолін В. М. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник. К. : Знання. 2006. 350 с.
11. Лишиленко В. І. Регіональна економіка: підручник. К.: Центр учбової літератури. 2009. 384 с.
12. Менеджмент – освіта для бакалаврів : навч. посіб. У 2 т. / В.В. Дергачова, Н. О. Сімченко, Л. М. Шульгіна та ін. – К. : НТУУ «КПІ». 2013. Т. 1. 504 с.
13. Менеджмент – освіта для бакалаврів: практикум. У 2 т. / В.В. Дергачова, Л. М. Шульгіна, Л.Є. Довгань та ін. – К. : НТУУ «КПІ». 2014. Т. 1. 412 с.
14. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. URL: http://www.if.gov.ua/files/1%20%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93_%D0%AF%20%D0%9F%D0%9B%D0%90%D0%9D%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A0%D0%95%D0%93_%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93

[%D0%9E%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3.pdf](#)

15. Небава М. І., Ткачук Л. М. Управління регіональним розвитком. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_regionalnym_rozvytkom/10_5.html

16. Пак Н.Т. Регіональна економіка: навч. посібник. Львів: Вид-во Львівської політехніки. 2015. 325 с.

17. Пешко А.В. Формування і розвиток регіональної економіки в Україні: монографія. Ужгород. 2005. 475 с.

18. Регіональна економіка (регіональна економіка, екологія): методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для студентів 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальність 075 «Маркетинг» / Уклад.: С.О. Кириченко, С.О. Тульчинська. К.: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». 2017. 156 с. URL: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24451/1/Regionalna_ekonomika_prakt.pdf

19. Регіональна економіка: навч. посібник / В.В. Гончаров та ін. К.: КНУБА. 2016. 203 с.

20. Регіональна економіка: навч. посібник: за ред. В.К. Збарського, В.І. Мацибори. К.: Компринт. 2014. 362 с.

21. Регіонознавство: підручни: за заг. ред. Л.В. Губерського і В.А. Смолія. К.: Київський університет. 2014. 638 с.

22. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підручник. К.: Вікар. 2006. 396 с.

23. Стеценко Т. О. Управління регіональною економікою: навч. посіб. К.: КНЕУ. 2009. 471 с.

24. Сторонянська І. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції: монографія. Л.: ІРД НАН України. 2010. 324 с.

25. Соменкова Н.С., Купцов А.В. Региональный менеджмент: учеб.-метод. пособие. Нижний Новгород: Нижегородский гос. ун-т. 2018. 74 с.

26. Управління регіональним розвитком: навч. посібник за заг. ред. Бобровської О.Ю., Савостенко Т.О. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ. 2010. 167 с.

Допоміжна література

27. Гранберг А.Г. Основы регионально экономики: Учебник для вузов. М.: ГУ ВШЭ. 2001. 495 с.

28. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. Чернівці: Рута. 2003. 392 с.
29. Дорогунцев С.І., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теорії розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. К.: Стафед -2. 2001. 373 с.
30. Економіка регіонів України: навч. посіб. Л.Г.Чернюк, Д.В.Клиновий. К. : ЦУЛ. 2002.
31. Коваль Я.В., Антонечко І.Я. Регіональна економіка: навч. посіб. К.: РВПС НАН України. 2005. 407 с.
32. Людський розвиток регіонів України: методики оцінки та сучасний стан. – К.: РВПС НАН України, 2002. – 321 с.
33. Мельник С.А. Управління регіональною економікою: навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000 – 324 с.
34. Регіональна економіка: навч. посіб. за ред. Я. Б. Олійник. К.: КНТ. Видавець Фурса С.Я. 2007. 444 с.
35. Региональная экономика / Градов А.П., Кузин Б.И., Мечников И.Д., Соколицын А.С. СПб.: Питер. 2003.222 с.
36. Панкрухин А.П. Маркетинг территорий. М. 2002. 328 с.
37. Пешко А.В. Формування і розвиток регіональної економіки в Україні: монографія. Ужгород. 2005. 475 с.
38. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку. К.: Вікар. 2001. 375 с.

VIII. ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

№	Українська	Російська	Англійська
1.	Аграрно-промисловий комплекс — сукупність галузей народного господарства, що зайняті виробництвом продукції сільського господарства, її зберіганням, переробкою і доведенням до споживача, а також виробництвом засобів виробництва для такої діяльності.	Аграрно-промышленный комплекс – совокупность отраслей народного хозяйства, что занимаются производством продукции сельского хозяйства, ее хранением, переработкой и доведением до потребителя, а также производством средств производства для такой деятельности.	The agro-industrial complex – is the complex of the national economy branches, which are making agricultural production, keeping it, remaking and bringing it to the consumers, making facilities for manufacture that kind of production.
2.	Аналітично-розрахунковий метод (прогнозування) — заснований на використанні всіх наявних і можливих досягнень в області техніки і технології. Забезпечує вірогідність прогнозу на термін не більш 5 років. Використовується при коротко- і середньостроковому прогнозуванні.	Аналитически-расчетный метод (прогнозирование) – обоснованный на использовании всех имеющихся и возможных достижений в сфере техники и технологии. Обеспечивает вероятность прогноза термином не более 5 лет. Используется при кратко- и среднесрочном прогнозировании.	Method of the analytical calculation (forecasting) – method that is based on using all the well-known and possible achievements in the field of technics and technologies. Ensures probability of forecast on term of no more than 5 years. Can be used in short- and long-term forecasting.
3.	Відтворення населення — процес неперервної заміни поколінь через процеси природного і механічного руху.	Воспроизводство населения – процесс непрерывной замены поколений через процессы природного и механического движения.	Reproduction of the population – is the process of continuous replacement of generations through the processes of the natural and mechanical movement.
4.	Водні ресурси — частина гідросфери, доступна й економічно доцільна для використання у суспільному виробництві.	Водные ресурсы – часть гидросферы, доступна, а также экономически целесообразна для использования в общественном производстве.	Water resources – the part of hydrosphere, which is available and economically expedient for using it in the social production.
5.	Вугільна промисловість — сукупність взаємопов'язаних між собою підприємств з видобування, збагачення й брикетування кам'яного та бурого вугілля.	Угольная промышленность – совокупность взаимосвязанных между собой предприятий по добыче, обогащению и брикетированию каменного и бурого угля.	Coal industry – the complex of companies, which mine, enrich and briquette bituminous and brown coal.

№	Українська	Російська	Англійська
6.	Газова промисловість — сукупність підприємств, що здійснюють видобування, транспортування, зберігання та переробку природного газу.	Газовая промышленность – совокупность предприятий, что занимаются добычей, транспортированием, хранением и переработкой природного газа.	Gas industry – the complex of companies, which mine, transport, keep and remake natural gas.
7.	Галузеві пропорції — пропорції суспільного виробництва, зв'язані з розвитком галузей матеріального виробництва: промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, зв'язку, торгівлі й інших галузей сфери обігу.	Отраслевые пропорции – пропорции общественного производства, связанные с развитием отраслей материального производства: промышленности, сельского хозяйства, строительства, транспорта, связи, торговли, а также других отраслей сферы обращения.	The proportions of branches – proportions of social production, which are connected with development of material production branches: industry, agricultural, building, transport, communication, trade and other branches in the field of circulation.
8.	Галузі спеціалізації регіону — галузі товарного виробництва й інфраструктури, які виготовляють товарну продукцію або надають послуги різного характеру для обміну з іншими районами або для експорту їх в інші країни, ці галузі економічно доцільно розвивати в умовах того чи іншого конкретного району з найвищою ефективністю для господарства району і країни у цілому.	Отраслевые специализации региона – отрасли товарного производства и инфраструктуры, которые изготавливают товарную продукцию или предоставляют услуги различного характера для обмена с другими районами или для экспорта их в другие страны. Эти отрасли экономически целесообразно развивать в условиях того или иного конкретного района с наивысшей эффективностью для хозяйства района и страны в целом.	Branch specialization of region – branches of production and infrastructure, which are making various goods and doing various services for the exchange with other regions or for the export to other countries.
9.	Галузь господарства — сукупність підприємств і організацій, об'єднаних спільністю функцій, які вони виконують у системі територіального поділу праці.	Отрасль хозяйства – совокупность предприятий и организаций, объединенных общностью функций, которые они выполняют в системе территориального разделения труда.	Economy branch – the complex of companies and organizations, which have the same functions and realize them in the system of the territorial division of labour.
10.	Галузь промисловості — сукупність підприємств (об'єднань), яка	Отрасль промышленности – совокупность предприятий (объединений), которая	Industry branch – the complex of companies (organizations), which are

№	Українська	Російська	Англійська
	характеризується: єдністю економічного призначення виробленої продукції, однорідністю переробленої сировини й основних матеріалів, спільністю технологічного процесу й виробничо-технічної бази, професійним складом кадрів і специфічними умовами праці.	характеризуется: единством экономического предназначения изготовленной продукции, однородностью переработанного сырья и основных материалов, общностью технологического процесса и производственно-технической базы, а также профессиональным составом кадров и специфическими условиями труда.	characterized by identity of economical destination of the production, similarity of the remade raw materials and main materials, commonness of technological process and industrial technical resources, professional stuff and specific conditions of work.
11.	Гірничо-хімічна промисловість — галузь хімічної промисловості, що спеціалізується на видобутку різноманітної природної сировини для інших галузей хімічної промисловості і перш за все для основної хімії.	Горно-химическая промышленность – отрасль химической промышленности, что специализируется на добыче различного природного сырья для других отраслей химической промышленности и прежде всего для основной химии.	Mining and chemical industry – the branch of chemical industry, which is specified on the mining of various natural raw materials for other chemical branches and above all for the main chemistry.
12.	Глобалізація економіки — під цим розуміється цілий ряд напрямків: становлення глобальних транснаціональних корпорацій, регіоналізація економіки, інтенсифікація світової торгівлі, тенденції конвергенції, фінансова глобалізація.	Глобализация экономики – под этим подразумевается целый ряд направлений: становление глобальных транснациональных корпораций, регионализация экономики, интенсификация мировой торговли, тенденции конвергенции, финансовая глобализация.	Economy globalization – a number of directions: formation of the global transnational corporations, economy regionalization, world trade intensification, convergence tendency, financial globalization.
13.	Густота (щільність) населення — співвідношення між населенням і площею території, яку воно займає.	Плотность населения – соотношение между населением и площадью территории, которую оно занимает.	Density of population – the quantity proportion between population and territory square of inhabitation.
14.	Депопуляція — процес скорочення чисельності населення внаслідок переважання смертності над народжуваністю.	Депопуляция – процесс сокращения численности населения вследствие преобладания смертности над рождаемостью.	Depopulation – the process of decreasing in the number of population as a result of predominance of death over birth rate.
15.	Деревообробна промисловість здійснює переробку деревини й виготовляє з неї	Деревообрабатывающая промышленность осуществляет переработку древесины и	Woodworking industry is processing wood and producing a wide range of wood

№	Українська	Російська	Англійська
	широкий асортимент матеріалів, напівфабрикатів і готових виробів для населення й народного господарства.	изготавливает из нее широкий ассортимент материалов, полуфабрикатов и готовых изделий для населения и народного хозяйства.	materials, half-finished and finished products for population and agriculture.
16.	Державний бюджет — є централізованим грошовим фондом, являє собою фінансові загальнодержавні ресурси; узагальнений основний фінансовий план країни. Як економічна категорія, виражає фінансові відносини, пов'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави. Ці відносини складаються між державою, з одного боку, і резидентами, з іншого.	Государственный бюджет – является централизованным денежным фондом, представляет собой финансовые общегосударственные ресурсы; обобщенный основной финансовый план страны. Как экономическая категория, выражает финансовые отношения, связанные с образованием и использованием централизованного фонда денежных ресурсов государства. Эти отношения складываются между государством, с одной стороны, и резидентами, с другой.	State budget – a centralized monetary fund, which is representing state financial resources; the main financial plan of state. As an economic category, it represents financial relations, which are connected with formation and using of centralized fund of the state monetary resources. These relations are developing between state, from one side, and residents, from another.
17.	Державний бюджет України — план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, що здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим і місцевими Радами народних депутатів.	Государственный бюджет Украины – план образования и использования финансовых ресурсов для обеспечения функций, что осуществляются органами государственной власти Украины, органами власти Автономной Республики Крым и местными Радами народных депутатов.	State budget of Ukraine – is a plan of forming and using financial resources for guaranteeing functions, which are realizing by the government of Ukraine, government of Autonomous Republic of Crimea and local authorities.
18.	Дотація — фінансові ресурси, що виділяються з вищестоящого бюджету нижчестоящому на суму відсутніх прибутків при неможливості скорочення витрат, не мають цільового призначення.	Дотація – финансовые ресурсы, что выделяются из вышестоящего бюджета нижестоящему на сумму отсутствующих доходов при невозможности сокращения издержек, не имеют целевого предназначения.	Subsidy – financial resources, which are issued from higher budget to subordinate in sum of lacking incomes upon impossibility of cutting down the costs, do not have a special purpose.
19.	Доходи населення (кінцеві) — доходи населення (в поточних цінах), які	Доходы населения (конечные) – доходы населения (в текущих ценах), которые	Population net profits– profits (in current prices), which population receive after

№	Українська	Російська	Англійська
	отримуються народонаселенням в результаті перерозподілу національного доходу і використовувані для задоволення особистих потреб. Обраховуються як різниця між доходами домогосподарства сукупними й відрахуваннями з них.	получает народонаселение в результате перераспределения национального дохода и использования его для удовлетворения личных потребностей. Рассчитываются как разница между совокупными доходами домохозяйства и отчислениями из них.	redistribution of the national income and use to satisfy personal needs.
20.	Економічне зростання (ріст) — розширення масштабів виробництва, зростання випуску продукції, збільшення валового внутрішнього продукту та національного доходу. Економічне зростання є закономірністю функціонування і розвитку суспільства.	Экономический рост – расширение масштабов производства, рост выпуска продукции, увеличение валового внутреннего продукта и национального дохода. Экономический рост является закономерностью функционирования и развития общества.	Economic growth – is the expansion of production, increasing of the Gross Domestic Product and National Income. Economic growth represents the rule of functioning and development of society.
21.	Економічний потенціал народного господарства — можлива здатність галузей і секторів економіки до виробництва матеріальних і духовних благ, які при цьому мають джерела, можливості, кошти, запаси, що можуть бути використані для досягнення яких-небудь цілей.	Экономический потенциал народного хозяйства – возможная способность отраслей и секторов экономики к производству материальных и духовных благ, которые при этом имеют источники, возможности, средства, запасы, что могут быть использованы для достижения каких-либо целей.	Economic potential of the national economy – possible capacity of branches and economic sectors for production of the material and mental goods, which upon that have sources, opportunities, facilities, reserves, that can be used to achieve any goal.
22.	Експертна оцінка — метод прогнозування, заснований на одержанні необхідних даних про розвиток досліджуваного явища шляхом опитування фахівців (метод опитування, метод комісій, метод «Дельфи»), використовуються звичайно при аналізі ще недостатньо вивчених економічних	Экспертная оценка – метод прогнозирования, основан на получении необходимых данных о развитии исследуемого явления путем опроса специалистов (метод опроса, метод комиссий, метод «Дельфи»), используются обычно при анализе еще недостаточно изученных экономических (техничко-экономических) процессов.	Expert evaluation – method of forecasting, which is based on receiving necessary information about development of the analyzing event by questioning of experts (questioning method, commission method, method Delphi), it is usually using in analysis not enough studied economic (technical-economic) processes.

№	Українська	Російська	Англійська
	(техніко-економічних) процесів.		
23.	Екстраполяція — сукупність методів прогнозування, враховують визначені для базового періоду тенденції розвитку галузі щодо прогнозованого періоду, найбільш поширені і розроблені.	Экстраполяция – совокупность методов прогнозирования, учитывают определенные для базового периода тенденции развития отрасли относительно прогнозируемого периода, наиболее распространены и разработаны.	Extrapolation – complex of methods of forecasting, take into account definite for basic period tendencies of the branch development relatively to the forecasting period, the most widespread and developed.
24.	Електроенергетика — галузь промисловості, що охоплює виробництво електроенергії, її транспортування, електромережі, котельні та інші об'єкти.	Электроэнергетика – отрасль промышленности, что охватывает производство электроэнергии, ее транспортировку, электросети, котельные и другие объекты.	Electric energy industry – industry branch, that include production of electric energy, its transportation, electricity supply networks, boiler-rooms and other objects.
25.	Закономірності розміщення продуктивних сил — об'єктивні, внутрішньо необхідні, суттєві і сталі зв'язки між усіма елементами їх просторової організації.	Закономерности размещения продуктивных сил – объективные, внутренне необходимые, существенные и устойчивые связи между всеми элементами их пространственной организации.	Regularities of allocation of the productive forces – the objective, internally necessary, essential and stable relations between all the elements of their spatial organization.
26.	Земельні ресурси — усі землі, незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму, які можуть бути використані для суспільних потреб.	Земельные ресурсы – все земли, независимо от их целевого предназначения, хозяйственного использования и особенностей правового режима, которые могут быть использованы для общественных потребностей.	Land resources – all the land, independently of their special purpose, economic use and features of the legal regime, which can be used for social needs.
27.	Інвестиції — вкладення грошових коштів, майнових та інтелектуальних цінностей у матеріальні та нематеріальні активи, фінансові інструменти з метою одержання прибутку, або соціального, екологічного ефектів тощо.	Инвестиции – вложения денежных средств, имущественных, а также интеллектуальных ценностей в материальные и нематериальные активы, финансовые инструменты с целью получения прибыли, или социального, экологического эффектов и т.д.	Investments – the investment funds, property and intellectual values in tangible and intangible assets, financial instruments in order to get a profit or social and ecological effects, etc.

№	Українська	Російська	Англійська
28.	Інноваційна діяльність — вкладення коштів у нову техніку, технологію, нові форми організації праці і управління. Водночас це і процес, направлений на створення, виробництво, розвиток і вдосконалення нових видів виробництв, технологій, організаційних форм.	Инновационная деятельность – вложение средств в новую технику, технологию, новые формы организации труда и управления. Одновременно это и процесс, направленный на создание, производства, развитие и усовершенствование новых видов производств, технологий, организационных форм.	Innovation activity – investing in the new technics, technology, new forms of the labour organization and management. At the same time this is a process of creating, producing, development and improvement of the new production forms, technologies, organization forms.
29.	Інновація — вперше створений і використаний засіб або спосіб діяльності (нова техніка, нова технологія), яка дає реальний ефект (економічний, екологічний, соціальний) і в якому втілені нові знання (наукове відкриття, технічний винахід тощо). Як правило, інновація — це запуск у виробництво нового продукту, впровадження нового виробничого цеху або ж застосування нової форми організації бізнесу.	Инновация – впервые созданное и использованное средство или способ деятельности (новая техника, новая технология), которая дает реальный эффект (экономический, экологический, социальный) и в котором воплощены новые знания (научное открытие, техническое изобретение и т. д.). Как правило, инновация – это запуск в производство нового продукта, внедрение нового производственного цеха или же применение новой формы организации бизнеса.	Innovation – first created and used facility or activity method (new technics, technologies), which has a real effect (economic, ecologic, social) and which embodies new knowledge (scientific discovery, technical invention, etc.). As a rule, innovation is a launching a new product, an introduction of the new production department, or the use of a new form of business organization.
30.	Кооперування — система міжгалузевих, внутрігалузевих, міжрайонних, внутрірайонних економічних зв'язків.	Кооперирование – система межотраслевых, внутриотраслевых, межрайонных, внутрирайонных экономических связей.	Co-operation – a system of the interbranch, intrabranсh, interdistrict, intradistrict economic relations.
31.	Критерії розміщення продуктивних сил — орієнтири практичної спрямованості, якими керуються при виборі оптимального варіанта їх територіального розташування.	Критерии размещения продуктивных сил – ориентиры практической направленности, которые используют при выборе оптимального варианта их территориального размещения.	The criteria of productive forces allocation – the practical oriented guides, which are using to choose optimal variant of their territorial allocation.
32.	Лісові ресурси — деревні і не деревні ресурси лісових насаджень.	Лесные ресурсы – древесные и не древесные ресурсы лесных насаждений.	Forest resources – wood and non-wood resources of the forest plantations.

№	Українська	Російська	Англійська
33.	Лісопромисловий комплекс (ЛПК) — це сукупність підприємств, пов'язаних з вирощуванням і переробкою (до одержання кінцевої продукції) лісової сировини.	Лесопромышленный комплекс (ЛПК) – это совокупность предприятий, связанных с выращиванием и переработкой (до получения конечной продукции) лесного сырья.	Timber industry complex – the totality of companies, which are involved in cultivation and processing (to the final product) of the forest resources.
34.	Макроекономічний район — крупний економічний район, що являє собою цілісний територіально-виробничий комплекс і об'єднує певні групи адміністративно-територіальних одиниць.	Макроэкономический район – крупный экономический район, что представляет собой целостный территориально-производственный комплекс и объединяет определенные группы административно-территориальных единиц.	Macroeconomic area – a large economic area, which is representing the integrated regional production complex and combining certain administrative-territorial units.
35.	Машинобудівний комплекс — сукупність галузей промисловості, що виробляють машини й устаткування для потреб народного господарства.	Машиностроительный комплекс – совокупность отраслей промышленности, что производят машины и оборудования для потребностей народного хозяйства.	Machine-building complex – is totality of the industry branches, which produce machines and equipment for national the economy needs.
36.	Мезоекономічний район — виділений в межах макрорайону певний підрайон, що охоплює господарські комплекси адміністративно-територіальних одиниць (областей, автономної республіки).	Мезоэкономический район – выделенный в пределах макрорайона определенный подрайон, что охватывает хозяйственные комплексы административно-территориальных единиц (областей, автономной республики).	Mesoeconomic area – the selected subarea within some macro area, and includes economic complexes of the administrative-territorial units (regions, autonomous republic).
37.	Меліорація — (від лат. — покращання) — сукупність організаційно-господарських і технічних заводів, що спрямовані на докорінне покращання земель (як правило, включає осушення або зрошення земель).	Мелиорация – (от лат. – улучшение) – совокупность организационно-хозяйственных и технических заводов, что направлены на коренное улучшение земель (как правило, включает осушение или орошение земель).	Melioration – (from Latin – Improvement) – the totality of organizational economic and technical plants, which are improving lands (as a rule, include land drainage or irrigation).
38.	Мережа економічних районів — результат економічного районування у	Сеть экономических районов – результат экономического районирования в виде	Network of economic regions – the result of economic regionalization in the system

№	Українська	Російська	Англійська
	вигляді системи економічних районів (таксонів) різного рангу та типів, яка відображає територіальну організацію народного господарства, що об'єктивно склалася.	системы экономических районов (таксонов) различного ранга и типа, которая отображает территориальную организацию народного хозяйства, что объективно сложилась.	of economic regions (taxa) of various levels and types, which shows the territorial organization of the national economic, and which is objectively formed.
39.	Метод прогнозування — сукупність прийомів і способів мислення, що дозволяють на основі аналізу ретроспективних даних, зовнішніх і внутрішніх зв'язків об'єкта прогнозування вивести судження визначеної вірогідності відносно майбутнього розвитку об'єкта прогнозування.	Метод прогнозирования – совокупность приемов и способов мышления, что позволяют на основе анализа ретроспективных данных, внешних и внутренних связей объекта прогнозирования вывести суждения определенной вероятности относительно будущего развития объекта прогнозирования.	Forecasting method – the totality of technics and ways of thinking, that allow to derive some probability judgments about the future development of the forecasting object on the base of analysis of its retrospective data, internal and external relations.
40.	Міграція — переміщення робочої сили (працездатних мігрантів) через кордони тих чи інших територій, країн, населених пунктів зі зміною місця проживання. Розрізняють зовнішню і внутрішню, зворотну і незворотну міграції.	Миграция – перемещение рабочей силы (трудоспособных мигрантов) через границы тех или иных территорий, стран, населенных пунктов с изменением места жительства. Различают внешнюю и внутреннюю, обратную и не обратную миграции.	Migration – the labour movement (able-bodied workers) across the borders of the certain territories, countries, localities with a change of residence. The migration can be internal, external, back and non-back.
41.	Мікроекономічний район — низові або локальні господарські комплекси у низових адміністративних районах з суто місцевими економічними зв'язками.	Микроэкономический район – низовые или локальные хозяйственные комплексы в низовых административных районах с чисто местными экономическими связями.	Microeconomic area – the local economic complexes in the local administrative units with only local economic ties.
42.	Мінеральні ресурси — корисні копалини, які видобуваються з надр землі.	Минеральные ресурсы – полезные ископаемые, которые добываются с недр земли.	Mineral resources – minerals, which are mined from the earth.
43.	Мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір	Минимальная заработная плата – это законодательно установленный размер	Minimum wage – the legislatively fixed measure of the wage for simple,

№	Українська	Російська	Англійська
	заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт). Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб. Заробітна плата підлягає індексації у встановленому законодавством порядку.	заработной платы за простую, неквалифицированную работу, ниже которого не может производиться оплата за сделанную работником месячную, почасовую норму труда (объем работ). Минимальная заработная плата является государственной социальной гарантией, обязательной по всей территории Украины для предприятий, учреждений, организаций всех форм собственности и хозяйствования, а также физических лиц. Заработная плата подлежит индексации в установленном законодательством порядке.	unqualified work, and the payment for monthly or hourly labor norm made by the worker (amount of work) cannot be lower than it. Minimum wage is national social warranty, which is obligatory on the whole territory of Ukraine for companies, establishments, organizations of different forms of ownership and management, and physical persons. Wage is the subject to indexation according to the legislation.
44.	Народногосподарський комплекс — система виробництва, обміну, розподілу і споживання, що склалася в межах України.	Народнохозяйственный комплекс – система производства, обмена, распределения и потребления, что сложилась в пределах Украины.	Economic complex – the system of production, exchange, distribution and consumption, which has developed in Ukraine.
45.	Науково — технічний прогрес — вирішальний фактор інтенсифікації усіх сфер виробництва, який являє собою безупинний процес взаємозалежного поступального розвитку науки, техніки, виробництва і сфери споживання, які утворюють єдиний послідовно сполучений комплекс “наука — техніка — виробництво — споживання”.	Научно-технический прогресс – решающий фактор интенсификации всех сфер производства, который являет собой непрерывный процесс взаимозависимого поступательного развития науки, техники, производства и сферы потребления, которые образуют единый последовательно соединенный комплекс «наука – техника – производство – потребление».	Scientific and technological progress – decisive factor of the intensification of all production fields, which represents continuous process of the interdependent progressive development of science, technique, production and consumption, that form a single logically connected complex “science – technique – production – consumption”.
46.	Науково-технічний потенціал — сукупність трудових, матеріальних і фінансових ресурсів сфери науки і виробничого досвіду, яким володіє країна. Велике значення в науково-	Научно-технический потенциал – совокупность трудовых, материальных и финансовых ресурсов сферы науки и производственного опыта, которым владеет страна. Большое значение в научно-	Scientific and technical potential – the complex of the labor, material and financial resources of the field of science and production experience, which the country has. The information potential has

№	Українська	Російська	Англійська
	технічному потенціалі має інформаційний потенціал. Основна складова науково-технічного потенціалу — сукупність науково-технічних знань. Рушійна сила науково-технічного потенціалу — науково-дослідні, науково-технічні і виробничі кадри.	техническом потенциале имеет информационный потенциал. Основная составляющая научно-технического потенциала – совокупность научно-технических знаний. Движущая сила научно-технического потенциала – научно-исследовательские, научно-технические и производственные кадры.	a great importance in scientific and technical potential. The main component of the scientific and technical potential is the totality of scientific and technical knowledge.
47.	Нафтова промисловість — сукупність підприємств з розвідування і видобутку нафти й попутного нафтового газу, зберігання й транспортування нафти, її переробки; включає нафтодобувну й нафтопереробну промисловість.	Нефтяная промышленность – совокупность предприятий с разведки и добычи нефти и попутного нефтяного газа, хранения и транспортировки нефти, ее переработки; включает нефтедобывающую и нефтеперерабатывающую промышленность.	The oil industry – the complex of companies, which explore and mine oil, oil gas, keep and transport oil, process it; include oil-mining and oil-processing industries.
48.	Обробна промисловість — сукупність галузей промисловості, підприємства яких обробляють і переробляють сировину й матеріали.	Обрабатывающая промышленность – совокупность отраслей промышленности, предприятия которых обрабатывают и перерабатывают сырье и материалы.	Processing industry – the complex of industry branches, companies of which handle and process raw materials.
49.	Основна (неорганічна) хімія — галузь хімічної промисловості, що виробляє різні кислоти, луги, соду, мінеральні добрива, деякі хімічні елементи (хлор), вибухові речовини, нафтопродукти, папір, хімічні волокна тощо.	Основная (неорганическая) химия – отрасль химической промышленности, что вырабатывает разные кислоты, щелочи, соду, минеральные удобрения, некоторые химические элементы (хлор), взрывчатые вещества, нефтепродукты, бумагу, химические волокна и т. д.	Main (inorganic) chemistry – the branch of chemical industry, which produce different acids, alkalis, soda, fertilizers, some chemical elements (chlorine), explosives, petroleum, paper, chemical fibers, etc.
50.	Паливно-енергетичний комплекс — сукупність галузей промислового виробництва, які здійснюють видобуток палива, виробництво електроенергії, їх транспортування та використання.	Топливно-энергетический комплекс – совокупность отраслей промышленного производства, которые осуществляют добычу топлива, производство электроэнергии, их транспортировку и использование.	Fuel and energy complex – the complex of the industry branches, which mine fuel, produce electrical energy, transport and use them.

№	Українська	Російська	Англійська
51.	Підприємництво — це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством.	Предпринимательство – это непосредственная самостоятельная, систематическая, на собственный риск деятельность по производству продукции, выполнению работ, предоставлению услуг с целью получения прибыли, которая осуществляется физическими и юридическими лицами, зарегистрированными как субъекты предпринимательской деятельности в порядке, установленном законодательством.	Entrepreneurship – the direct independent, systematical, at the own risk activity on production, works, services in order to get a profit, which are carried out by physical and juridical persons, which are registered as the subjects of entrepreneur activity according to the legislation.
52.	Податки — певна сума, яку сплачує громадянин (підприємство) за послуги держави.	Налоги – определенная сумма, которую оплачивает гражданин (предприятие) за услуги страны.	Taxes – a certain amount, which the citizen (company) pays for the services of the country.
53.	Працездатність — здатність виконувати трудові функції без шкоди здоров'ю.	Трудоспособность – способность исполнять трудовые функции без вреда здоровью.	Capacity – the ability to fulfill the labor functions without injuries.
54.	Принципи розміщення продуктивних сил — головні ідеї та вихідні положення, що формують першооснову їх територіальної організації.	Принципы размещения продуктивных сил – главные идеи и исходные положения, что формируют первооснову их территориальной организации.	The principles of productive forces allocation – the main ideas and starting positions, which form the fundamental basis of their territorial organization.
55.	Природні умови — тіла і сили природи, які мають істотне значення для життєдіяльності людей, але не використовуються безпосередньо у господарській діяльності суспільства.	Природные условия – тела и силы природы, которые имеют существенное значение для жизнедеятельности людей, но не используются непосредственно в хозяйственной деятельности общества.	Natural conditions – bodies and forces, which have vital importance for activity of the people, but are not directly used in the economic activity of the society.
56.	Природно-ресурсний потенціал — фактор розміщення продуктивних сил, який включає сукупну можливу (потенційну) продуктивність природних ресурсів і природних умов, які можуть	Природно-ресурсный потенциал – фактор размещения продуктивных сил, который включает совокупную возможную (потенциальную) продуктивность природных ресурсов и природных условий, которые могут	Natural-resource potential – the factor of productive forces allocation, which includes total possible (potential) productivity of the resources and natural conditions, which can be involved in

№	Українська	Російська	Англійська
	бути залучені в господарську діяльність.	быть задействованы в хозяйственной деятельности.	economic activity.
57.	Прогнозування — процес формування прогнозів розвитку об'єкта на основі аналізу тенденцій його розвитку.	Прогнозирование – процесс формирования прогнозов развития объекта на основании анализа тенденций его развития.	Forecasting – the process of forming the object development forecasts on the base of analysis of its tendency development.
58.	Програмно-цільовий метод управління розвитком території або галузі господарства є одним із різновидів планування.	Программно-целевой метод управления развитием территории или отрасли хозяйства является одним из разновидностей планирования.	Program-target method of management of territory development or economic branch is one of the planning methods.
59.	Продуктивні сили — система матеріальних елементів та людей, а також відносин між ними, які в процесі економічної діяльності забезпечують виробництво матеріальних благ та послуг для задоволення потреб суспільства.	Продуктивные силы – система материальных элементов и людей, а также отношений между ними, которые в процессе экономической деятельности обеспечивают производство материальных благ и услуг для удовлетворения потребностей общества.	Productive forces – the system of material elements and people, and relations between them, which provide the production of material goods and services for satisfying society needs in the process of economic activity.
60.	Промисловий вузол — зосередження на обмеженій території виробничо-територіального поєднання підприємств, що склалося історично або формується .	Промышленный узел – сосредоточение на ограниченной территории производственно-территориального объединения предприятий, что сложилось исторически или формируется.	Industrial center – the concentration of the industrial and territorial associations of companies on a limited area, which has formed historically or is forming.
61.	Промисловий пункт — промислове підприємство разом з поселенням, яке виникло при ньому.	Промышленный пункт – промышленное предприятие вместе с населением, которое возникло при нем.	Industrial locality – industrial company with population, that has formed near it.
62.	Промисловий район — інтегральний район з переважаючим значенням промислового виробництва як головної галузі виробничої спеціалізації .	Промышленный район – интегральный район с преобладающим значением промышленного производства как главной отрасли производственной специализации.	Industrial region – the integrated region with a predominant importance of industry production as the main branch of production specialization.
63.	Промисловий центр — місто, або селище міського типу, де зосереджено декілька	Промышленный центр – город, или поселок городского типа, где сосредоточено несколько	Industrial center – city or township, where several industrial companies are

№	Українська	Російська	Англійська
	промислових підприємств і які є основною спеціалізованою місто-утворюючою галуззю.	промышленных предприятий, которые являются основной специализированной городо-образующей отраслью.	concentrated, which are the main specialized city-forming branch.
64.	Промислово-виробничий потенціал — сукупна продуктивність галузей матеріального виробництва, будівельної індустрії, транспорту і зв'язку, трудових ресурсів, виробничих потужностей. Основа промислово-виробничого потенціалу: основні фонди і трудові (кваліфікаційно-людські) ресурси.	Промышленно-производственный потенциал – совокупная продуктивность отраслей материального производства, строительной индустрии, транспорта и связи, трудовых ресурсов, производственных мощностей. Основа промышленно-производственного потенциала: основные фонды и трудовые (квалификационно-людские) ресурсы.	Industrial and production potential – the total productivity of the branches of the material production, building industry, transport and communication, labor resources, production capacity. The basis of industrial and production potential: the main funds and labor (coalification and human) resources.
65.	Район економічний — територіально спеціалізована частина народного господарства країни, взаємопов'язана економічними відносинами з іншими територіями.	Район экономический – территориально специализированная часть народного хозяйства страны, взаимосвязанная экономическими отношениями с другими территориями.	Economic region – the geographically specialized part of the national economy, connected with other territories by economic relations.
66.	Район економічний галузевий — територіально сконцентровані виробництва певної галузі в окремих частинах країни, де для їх розвитку є найсприятливіші умови.	Район экономический отраслевой – территориально сконцентрированные производства определенной отрасли в отдельных частях страны, где для их развития есть благоприятные условия.	Economic industry region – the geographically concentrated productions of the certain branch in the individual parts of the country, where favorable conditions for their development are.
67.	Район економічний інтегральний — територіально цілісна частина народного господарства країни, основною ознакою якого є наявність територіально-виробничого комплексу відповідного рангу та економічного тяжіння території до ядра району.	Район экономический интегральный – территориально целостная часть народного хозяйства страны, основным признаком которой является наличие территориально-производственного комплекса определенно ранга и экономического тяготения территории к ядру района.	Integrated economic region – geographically integrated part of the national economy, the main feature of which is the existence of territorial and production complex of the certain rank and economic gravity of the territory to the center of region.

№	Українська	Російська	Англійська
68.	Районування економічне — науково обґрунтований поділ країни на економічні райони, що склалися історично або формуються внаслідок розвитку продуктивних сил на основі суспільного поділу праці.	Районирование экономическое – научно обоснованное разделение страны на экономические районы, что сложились исторически или формируются вследствие развития продуктивных сил на основании общественного разделения труда.	Economic zoning – scientifically proved country division on the economic regions, which has formed historically or is forming on the basis of social division of labor.
69.	Регіоналізація — як об’єктивна тенденція все більшого орієнтування процесів економічного відтворення, а також обсягів, характеру та територіально-господарських пропорцій суспільного виробництва відповідно регіональним передумовам розвитку та суспільно-економічним потребам соціумів регіонального рівня.	Регионализация – как объективная тенденция все большего ориентирования процессов экономического воспроизведения, а также объемов, характера и территориально-хозяйственных пропорций общественного производства соответственно региональным предпосылкам развития и общественно-экономическим потребностям социумов регионального уровня.	Regionalization – as an objective tendency of increasing orientation of the economic reproduction processes, and capacities, the character and territorial-economic proportions of the social production according to the regional prerequisites for development and social-economic needs of the regional societies.
70.	Рекреаційні ресурси — об’єкти і явища природного походження, які можуть бути використані для лікування, оздоровлення, відпочинку і туризму завдяки специфічному поєднанню на даній території таких компонентів довкілля, як оздоровчі ландшафтні комплекси, лікувальний клімат, мінеральні води, грязі тощо.	Рекреационные ресурсы – объекты и явления природного происхождения, которые могут быть использованы для лечения, оздоровления, отдыха и туризма благодаря специфическому сочетанию на данной территории таких компонентов окружающей среды, как оздоровительные ландшафтные комплексы, лечебный климат, минеральные воды, грязи и т. д.	Recreational resources – natural objects and phenomena, which can be used for treatment, rehabilitation, recreation and tourism due to the specific combination of such environmental components on the certain territory as health landscape complexes, medicinal climate, mineral waters, mud, etc.
71.	Ресурси природні — тіла і сили природи, які можуть бути використані для задоволення потреб суспільства.	Ресурси природные – тела и силы природы, которые могут быть использованы для удовлетворения потребностей общества.	Natural resources – bodies and forces of the nature, which can be used for satisfying society needs.
72.	Ринкова інфраструктура — сукупність галузей та видів діяльності, які	Рыночная инфраструктура – совокупность отраслей и видов деятельности, которые	Market infrastructure – the complex of branches and forms of activity, which

№	Українська	Російська	Англійська
	обслуговують ринок і забезпечують безперервність його функціонування, умови нормального розвитку ринкових відносин. Провідним підрозділом ринкової інфраструктури є фінансова інфраструктура.	обслуживают рынок и обеспечивают непрерывность его функционирования, условия нормального развития рыночных отношений. Ведущим подразделением рыночной инфраструктуры является финансовая инфраструктура.	service the market and provide continuity of its functioning, the conditions of normal development of the market relations. Leading department of the market infrastructure is financial infrastructure.
73.	Рівень життя — соціально-економічна категорія, яка характеризує рівень і ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення.	Уровень жизни – социально-экономическая категория, которая характеризует уровень и степень удовлетворения материальных, духовных и социальных потребностей населения.	The standard of living – the social and economic category, which characterizes the standard and degree of the satisfying of material, mental and social needs of the population.
74.	Розміщення продуктивних сил — процес наукового обґрунтування та втілення в практику господарювання конкретних рішень щодо їх просторової (територіальної) організації.	Размещение продуктивных сил – процесс научного обоснования и внедрения в практику хозяйствования конкретных решений по поводу их пространственной (территориальной) организации.	The productive forces allocation – the process of scientific basing and introduction of the certain decisions about their spatial (territorial) organization into the practice of management.
75.	Система оподаткування — сукупність податків, зборів, інших обов’язкових платежів у бюджет; внесків у державні цільові фонди, що стягуються у встановленому законом порядку.	Система налогообложения – совокупность налогов, сборов, других обязательных платежей в бюджет; взносов в государственные целевые фонды, что взимаются в установленном законом порядке.	Taxation system – the complex of taxes, fees, other obligatory payments to the budget; payments to the special funds, which are imposing according to the law.
76.	Соціальна інфраструктура — сукупність матеріальних елементів, які створюють умови для раціональної організації основних видів діяльності людини — виробничої, культурної і сімейно-побутової. Включає заклади освіти і виховання, культури, фізкультури і спорту, охорони здоров’я тощо	Социальная инфраструктура – совокупность материальных элементов, которые создают условия для рациональной организации основных видов деятельности человека – производственной, культурной и семейно-бытовой. Включает заведения образования и воспитания, культуры, физкультуры и спорта, охраны здоровья и т. д.	Social infrastructure – the complex of material elements, which create conditions for rational organization of the main forms of human activity – production, culture, family and household. Includes institution of education, culture, sports, health, etc.

№	Українська	Російська	Англійська
77.	Спеціалізація — форма організації виробництва, при якій виготовлення продукції, її частин або виконання окремих операцій відбувається в самостійних галузях або на відносно відокремлених підприємствах.	Специализация – форма организации производства, при которой изготовление продукции, ее частей или исполнение отдельных операций происходит в самостоятельных отраслях или на относительно отделенных предприятиях.	Specialization – the form of production organization, when making products, their parts and fulfillment of some operations occur in the individual branches or relatively separate companies.
78.	Структура виробництва — співвідношення між його галузями, що виражає господарські пропорції та стан суспільного поділу праці.	Структура производства – соотношение между его отраслями, что выражает хозяйственные пропорции и состояние общественного разделения труда.	Structure of production – the ratio between branches, which represents economic proportions and status of the social division of labor.
79.	Структура суспільного виробництва — це співвідношення між галузями виробництва, що виражає народногосподарські пропорції і стан суспільного поділу праці в умовах даної системи виробничих відносин.	Структура общественного производства – это соотношение между отраслями производства, что выражает народнохозяйственные пропорции и состояние общественного разделения труда в условиях данной системы производственных отношений.	The structure of social production – the ratio between branches of production, which represents national economic proportions and status of the social division of labor in conditions of this system of the production relations.
80.	Сукупний суспільний продукт — сума валових продуктів галузей матеріального виробництва (широко застосовувався у системі рахунків народного господарства в часи СРСР та у перші роки існування незалежної України — до 1994 р.).	Совокупный общественный продукт – сумма валовых продуктов отраслей материального производства (широко применялся в системе расчетов народного хозяйства во времена СССР и в первые годы существования Украины – до 1994 г.).	The gross national product – the sum of the gross products of the material production branches (widely used in the system of national economy calculations during the USSR era and at the early years of Ukraine existing – before 1994).
81.	Територіальна організація продуктивних сил — науково обґрунтоване розміщення взаємозв'язаних виробництв, сфери обслуговування та населення, яке забезпечує економічний та соціальний ефект внаслідок раціонального їх комплектування на певній території.	Территориальная организация продуктивных сил – научно обоснованное размещение взаимосвязанных производств, сферы обслуживания и населения, которое обеспечивает экономический и социальный эффект вследствие рационального их укомплектования на определенной территории.	The territorial organization of the productive forces – the science-based allocation of relative productions, service sector and population, which provides economic and social effects as a result of the their rational staffing on the certain territory.

№	Українська	Російська	Англійська
82.	Територіальна структура — співвідношення між формами територіального зосередження виробництва.	Территориальная структура – соотношение между формами территориального сосредоточения производства.	The territorial structure – the ratio between the forms of the territorial production concentration.
83.	Територіально-виробничий комплекс (ТВК) — частка народногосподарського комплексу країни в межах крупного регіону, яка відзначається тісним взаємозв'язком і взаємообумовленим розвитком різних галузей виробництва.	Территориально-производственный комплекс (ТВК) – доля народно-хозяйственного комплекса страны в пределах крупного региона, которая отмечается тесной взаимосвязью и взаимообусловленным развитием разных отраслей производства.	Territorial production complex (TPC) – the part of the national economic complex within of the large region, which has the close connection and interdependent development of the different production branches.
84.	Товари — матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій випуску (емісії) та погашення.	Товары – материальные и нематериальные активы, а также ценные бумаги и деривативы, что используются в любых операциях, кроме операций выпуска (эмиссии) и погашения.	Products – the tangible and intangible assets, securities and derivatives, which are used in the different operations, except of the operations of the issue and maturity.
85.	Транспортний вузол — комплекс транспортних споруд у пункті, де сходяться, перетинаються або розгалужуються не менше як три лінії одного або двох видів магістрального транспорту, які у взаємодії обслуговують транзитні та місцеві перевезення вантажів і пасажирів.	Транспортный узел – комплекс транспортных сооружений в пункте, где сходятся, пересекаются или разветвляются не менее как три линии одного или двух видов магистрального транспорта, которые при взаимодействии обслуживают транзитные и местные перевозки багажа и пассажиров.	Transport junction – the complex of transport constructions at the point, where meet, cross or divide three and more lines of one or two types of the main transport, which in cooperation service transit and local transportation of the baggage and passengers.
86.	Фактори розміщення продуктивних сил — певні причини та чинники, що впливають на їх територіальне розташування, визначають його ефективність.	Факторы размещения продуктивных сил – определенные причины, что воздействуют на их территориальное размещение, определяют его эффективность.	The factors of productive forces allocation – definite reasons, which influent on their territorial allocation, determine its effectiveness.

№	Українська	Російська	Англійська
87.	Целюлозно-паперова промисловість об'єднує підприємства, які з рослинної сировини виробляють папір, картон та вироби з них, штучне волокно, фібру і напівфабрикати (деревну масу), целюлозу.	Целлюлозно-бумажная промышленность объединяет предприятия, которые с растительного сырья вырабатывают бумагу, картон и изделия из него, искусственное волокно, краску и полуфабрикаты (древесную массу), целлюлозу.	Pulp and paper industry combines companies, which produce paper, cardboard and goods from it, artificial fiber, paint and half-finished products (wood pulp), cellulose from the plant raw.
88.	Якість життя — філософсько-економічна категорія, яка відбиває рівень задоволення потреб людей в особистих доходах, товарах і послугах різного характеру, у змістовному спілкуванні, знаннях, творчій праці, особистій свободі тощо.	Качество жизни – философско-экономическая категория, которая отражает уровень удовлетворения потребностей людей в личных доходах, товарах и услугах разного характера, в содержательном общении, знаниях, творческом труде, личной свободе и т. д.	Quality of life – the philosophical and economic category, which represents the level of satisfying of people's needs in personal income, goods, services of various kinds, in a substantial dialogue, knowledge, creative work, personal freedom, etc.